

POVODOM

GRAČANIČKI GLASNIK
časopis za kulturnu
historiju**Broj 36, godina XVIII**
novembar, 2013.

© Monos 2013

Sjećanja na Predsjednika Izetbegovića

Nihad Halilbegović

Jedan sam od onih Gračanlija, koji su imali priliku lično se poznavati sa predsjednikom Izetbegovićem. Sa njime sam i intenzivno sarađivao, u onim najtežim danima, pred početak agresije na našu zemlju, kada smo poduzimali prve organizacione poslove i pripreme za odbranu, a i tokom samog razdoblja agresije, kao i kasnije, nakon rata. Ovom prilikom, na poziv Redakcije "Gračaničkog glasnika", a u povodu obilježavanja desete godišnjice preseljenja Alije Izetbegovića na Ahiret, iznijet ću svoje sjećanje samo na nekoliko važnih historijskih događaja i epizoda u kojima je predsjednik Izetbegović odigrao ključnu ulogu – a što je do danas ostalo slabo poznato ili o čemu, pak, postoje neke neutemeljene ocjene – osobito kada je u pitanju 1991. godina i uopće period do početka agresije na Bosnu i Hercegovinu. Nastojat ću da pišem kao jedan od svjedoka i neposrednih učesnika o onome što sam lično vidio, doživio i u čemu sam sudjelovao. Možda će ovaj moj zapis na momente djelovati i previše lično, ali želim naglasiti da sve ono što sam u jednom trenutku obavljao, radio i realizirao – sve to je bilo po nalogu ili uz znanje i odobrenje rahmetli predsjednika Izetbegovića.

Za Aliju Izetbegovića prvi put sam čuo 1972. godine, kada sam se zaposlio u "GP Put" u Sarajevu. Prelistavajući normativne akte preduzeća, uočio sam da su pisani veoma stručno i stilski dopadljivo, po čemu su se razlikovali od sličnih normativnih akata sa kojima sam se do tada susretao. Podsjećali su na akte koje su radili najbolji pravnici, pa smo tada često govorili da statut preduzeća liči na Ustav. Raspitivao sam se ko je njihov autor i saznao, kako su mi rekli da je to "neki Alija Izetbegović", ispotiha dodajući da je bio u organizaciji "Mladi muslimani". Ime te organizaci-

je nije se smjelo javno ni spominjati. Ipak, o Aliji su svi govorili kao poštenom čovjeku i uzornom radniku. Posebno je o njemu lijepo, sa jednom dozom sjete, pričala Behija Sidran, majka našeg poznatog književnika Abdulaha. Direktorica "GP Put" Hajrija Kapić, inače moja rodica, jednom prilikom mi je kazala da je Alija Izetbegović u tom Preduzeću, još prije nego što je diplomirao na Pravnom fakultetu, bio upravnik gradilišta – i to najuspješniji kojeg je firma imala.

Za Aliju Izetbegovića sam ponovo čuo 1983. godine, za vrijeme poznatog procesa protiv muslimanskih intelektualaca, koji je praćen velikom medijskom hajkom na optužene. Mnogima je još tada bilo jasno da je taj proces bio namješten i politički motiviran, ali se o tome nije smjelo naglas pričati. Jedan od kamermana sa Televizije Sarajevo, koji je pratio suđenje, u povjerenju mi je tih dana govorio da je "sve na ovom suđenju naštimano" i da su optuženi već unaprijed osuđeni. To se na posljetku i desilo.

U narednom periodu, radio sam kao direktor Medicine-Inženjering za Jugoslaviju. Radilo se o renomiranoj firmi iz Švicarske, u vlasništvu mog rođaka Halila Halilbegovića. Prvi smo u bivšoj Jugoslaviji, nakon poznatih Markovićevih reformi, formirali više privatnih i mješovitih preduzeća u Zagrebu, Sarajevu, Gračanici, Banja Luci. Godine 1990. u jednom hotelu na Bodenskom jezeru u Švicarskoj imali smo sastanak na kojem su prisustvovali ljekari iz cijele Jugoslavije. Tom prilikom upoznao sam se sa trojicom ljekara, Bošnjaka, koji su mi s oduševljenjem pričali da se uskoro formira "muslimanska stranka", koju predvodi "onaj Alija Izetbegović, što je osuđivan kao Mladi musliman". To me jako zainteresiralo, oduševila su me ključna programska načela (građanske

slobode, vladavina prava, privatno vlasništvo, nacionalna afirmacija bosanskih Muslimana) pa sam se brzo odlučio da ostavim i biznis i poslovnu karijeru, te da se i sam priključim toj novoj stranci.

Svom rođaku Halilu saopštio sam da i ja idem u Bosnu zato što želim dati svoj lični doprinos jačanju te "muslimanske stranke" i ostvarenju njenih programskih ciljeva. Nisam, naravno, tada ni pomišljao da bi moglo doći do agresije, genocida i svega onog što su naša zemlja i naš narod pretrpjeli od velikosrpske fašističke nemani. Po povratku u Bosnu, uključio sam se odmah u politički i stranački život, pripreme izbora itd. Jednostavno, živio sam u idealima i na krilima ideala i ništa me drugo tada nije ni interesiralo. Ostavio sam bio jedan jako dobar posao i uspješnu poslovnu karijeru, sa velikim primanjima i ugodnim životom, čestim putovanjima... sve to da bih se uključio u političko organiziranje našeg naroda, na čelu kojeg je tada bio Alija Izetbegović. Ubrzo mi se pružila prilika da se i lično upoznam s njim.

Prije nego što sam pošao u Bosnu, ugovorio sam kupovinu stana u Sarajevu, u Ferhadiji, od poznate sarajevske familije Vatrejak, dao im "kaparu" i dogovorio konačnu isplatu vlasnicima po dolasku u Bosnu. U međuvremenu, međutim, dok sam se pripremao za povratak, javila mi se jedna od vlasnica i prenijela mi zamolbu gospodina Adila Zulfikarpašića da odustanem od kupovine i da taj stan, ako je moguće, ustupim za Stranku demokratske akcije. Čim sam čuo da je "za Stranku..." – mene više nije interesirao ni Zulfikarpašić, ni bilo ko drugi, odlučio sam da udovoljim "zamolbi". Oni su kroz tih nekoliko dana kupili stan, regulisali pravne poslove oko vlasništva i preuredili u prostorije Stranke.¹

1 Stan je zapravo kupio Adil Zulfikarpašić, svojim novcem, ustupivši ga Stranci na korištenje. Na-

Po povratku u Sarajevo, otišao sam do tog "svog" nesuđenog stana, u kojem su već bile sređene službene prostorije SDA. U jednoj od tih soba-kancelarija zatekao sam Aliju Izetbegovića. Tada smo se i formalno upoznali, on je znao da je taj stan trebalo da bude moj, znao je to, naravno i Adil Zulfikarpašić. Prvi susret s Alijom bio je srdačan i prijateljski, kao da smo se već dugo poznavali. Oduševio me je svojom skromnošću, svojim pogledima na budućnost Bosne. Zavolio sam ga, prepoznajući u njemu budućeg lidera, velikog državnika, oca naše nacije...

U početku sam vjerovao ili želio da vjerujem da u SDA postoji jedinstvo mišljenja, posebno u vezi sa najosnovnijim i najvažnijim pitanjima. Moji snovi su se raspršili kada su Adil Zulfikarpašić i Muhamed Filipović napustili SDA i formirali novu stranku. Kada se to dogodilo, sjećam se, Bakir Tanović, Safet Isović, Omer Pobrić i ja smo se našli u Omerovoj kući na Stupu, plakali smo... Nije bilo dileme, svi smo ostali uz Izetbegovića, ali nam je teško bilo što odmah na samom početku dolazi do raskola među nama.

Prvi demokratski izbori u bivšoj Jugoslaviji održani su 18. novembra 1990. godine i na njima je apsolutna većina bošnjačkog naroda dala povjerenje Stranci demokratske akcije. Konstituisanje vlasti je okončano u narednih nekoliko mjeseci. U januaru 1991. godine izabran sam za sekretara Sekretarijata za narodnu odbranu općine Centar, a potom i na čelo gradskog sekretarijata za odbranu, u čijoj nadležnosti je bilo deset općina. U tim vremenima bila je to izuzetno odgovorna dužnost, na kojoj je trebalo donositi mnoge veoma važne odluke. Nikome se nisam mogao

kon što je došlo do njegovog izlaska iz SDA, prostorije ove stranke su premještene, a stan je ostao u Zulfikarpašićevom vlasništvu.

obratiti za podršku, izuzev direktno predsjedniku Izetbegoviću. Od tada su se naši susreti i kontakti intenzivirali, prelazeći polahko u kontinuiranu saradnju. Iz te pozicije, danas mogu govoriti o nemjerljivom doprinosu predsjednika Izetbegovića organizaciji odbrane Bosne i Hercegovine, u vrijeme kada uz njega nije bilo nikog od oficira i onih ljudi koji su kasnije u javnosti isticali svoju ulogu i doprinos u odbrani, ali i pokušavali da na predsjednika Izetbegovića prebace dio vlastite odgovornosti za odluke i postupke koji su kasnije skupo koštali snage odbrane naše zemlje.

U to vrijeme Slovenija i Hrvatska otvoreno kreću ka osamostaljenju, a Miloševićev režim sprema rat za Veliku Srbiju. Bosna i Hercegovina je već tada stavljena pred dilemu: ili da ostane u Miloševićevoj krnjoj Jugoslaviji ili da slijedi Sloveniju i Hrvatsku na putu ka nezavisnosti. Bilo je jasno da će raspad Jugoslavije posebno teško pogoditi upravo Bosnu i Hercegovinu, kao multietničku državu. Zato je Alija Izetbegović, kao što je općepoznato, te 1991. godine (sa još nekim razumnim ljudima, poput makedonskog predsjednika Kire Gligorova) nastojao postići kompromis i iznaći najbolje rješenje za očuvanje jugoslavenske državne zajednice. Pri tome je za njega bilo neupitno očuvanje cjelovitosti i suvereniteta Bosne i Hercegovine.

U tom smislu, jedan od važnih političkih koraka je bio i prijedlog *Deklaracije o državnoj suverenosti i nedjeljivosti Bosne i Hercegovine*, koju je 27. februara 1991. godine, na zasjedanju skupštine BiH u raspravu uputio Klub poslanika SDA, tj. 86 poslanika iz Bosne i Hercegovine. Autor nacрта Deklaracije je bio upravo Alija Izetbegović. Poslanici Srpske demokratske stranke (SDS) su pružili žestok otpor, pa se već tada vidjelo da ta stranka ima separatne težnje. Nepun mjesec dana kasnije, u Karađorđevu je održan tajni sastanak

Slobodana Miloševića i Franje Tuđmana. Vladalo je uvjerenje da je glavna tema tog sastanka bio dogovor o podjeli Bosne i Hercegovine, o čemu je i predsjednik Izetbegović dobio više potvrda.

U međuvremenu, pošto su se pravci velikosrpske politike već jasno naslućivali, predsjednik Izetbegović je donio odluku o organizovanju naroda u slučaju agresije na Bosnu i Hercegovinu. Na osnovu te odluke, 31. marta 1991. godine, u mahali Soukbnunar u Sarajevu formiran je prvi začetak organizacije koja će kasnije ponijeti ime Patriotska liga Bosne i Hercegovine.² U maju 1991., na sam Bajram, prvi štab Patriotske lige prihvatio je i prvi svoj važniji dokument. Bile su to "Upute za organiziranje poslova odbrane i zaštite u općinama u neposrednom predstojećem periodu". U dokumentu je, između ostalog, istaknuto: *"Odmah fizički osigurati kartoteke i druge evidencije vojnih obveznika koje se vode u općinskim sekretarijatima za narodnu odbranu (...) Poznato je da je (savezni) Zakon o vojnoj obavezi izmijenjen po hitnom postupku. Ima indicija da će JNA nastojati, pravdajući se tim Zakonom, da uzme iz općinskih sekretarijata za narodnu odbranu sve evidencije (uključujući i kartoteke) vojnih obveznika i da će pokušati da organizira u garnizonima JNA raspoređivanje vojnih obveznika u jedinice JNA, Teritorijalne odbrane (TO) i u rezervnu miliciju. (...) Zbog toga treba*

spriječiti da kartoteke i evidencije odu iz općinskih sekretarijata za narodnu odbranu, bez obzira na izgovore koji će u tu svrhu biti upotrijebljeni. (...) Spriječiti pokušaje ukidanja općinskih centara za obavlještavanje. Osigurati da ovi centri (koji rade pri općinskim sekretarijatima za narodnu odbranu) stalno prikupljaju podatke sa terena (...).Energično zatražiti da se oružje uzeto od preduzeća vrati općinama ili da se plati po stvarnim cijenama. (...) Ne treba davati povoda JNA da se angažira, pa i onda kada bi oficiri JNA nastojali da dobiju povod, odnosno kada bi provocirali incidente (...)", itd.

Iza svih ovih aktivnosti stajao je Alija Izetbegović, koji je u pravom smislu riječi bio otac Patriotske lige, kao prvog organizovanog oblika otpora velikosrpskoj agresiji i rastakanju Bosne i Hercegovine.³ On je vodio glavnu riječ i na historijskom sastanku u Domu milicije u Sarajevu, 10. juna 1991., na kojem su prisustvovali predstavnici bošnjačkog naroda iz svih krajeva Bosne i Hercegovine i Jugoslavije. Tada je po prvi put javno ukazano na opasnost za Bosnu i Hercegovinu i Bošnjake i od tada su pripreme za odbranu krenule intenzivnije. Taj sastanak je dao impuls i snagu za jačanje Patriotske lige BiH, koja je, šireći svoju mrežu, odigrala ključnu ulogu u osvještavanju i mobiliziranju naroda, te u organizaciji odbrane.

U svojim javnim istupima, pak, Alija Izetbegović se i dalje zalagao za mir i razum, za izbjegavanje sukoba i nasilja, smirivanje tenzija, pa se danas neke nje-

2 Komandant Prvog štaba Patriotske lige u SRBiH bio je autor ovog priloga, a članovi štaba su bili: Bečić Šerif, Radača Munib i Hrvo Kemo sa Pala, Skaka Mehmed i dr. Fočo Faris iz Starog grada, Trnka Mirsad i Oruč Amir – općina Centar, Isaković Ahmet – Novo Sarajevo, Hadžić Safet i Berbić Suad – Novi Grad, Memić Senaid – Ilidža, Dželilović Mustafa i Ibrica Muris – Hadžići, Trnka Haris – Vogošća. Preko Komandata štaba u stalnoj vezi s štabom bili su aktivisti iz općine Ilijaš Šehić Vejsil, Alić Munir, Alispahić Amir, iz Trnova Karić Hamdo, Sokoca Smajić Mevludin i Kaljine Bukva Ibrahim.

3 Ideju za formiranje organizacije, sastavljene od povjerljivih i patriotski opredijeljenih ljudi, koja bi se bavila pitanjima odbrane, dao je sam Izetbegović. Kasnije, kada je rođena Armija Republike Bosne i Hercegovine – čiji je vrhovni komandant, kao predsjednik Predsjedništva, bio Alija Izetbegović bio – u svojstvu sekretara za odbranu izdao sam mu vojnu knjižicu pod rednim brojem 0000001, u kojoj je ubilježeno i: "Otac Patriotske lige".

gove izjave iz tog vremena nerijetko vade iz konteksta i zloupotrebljavaju. U dijelu javnosti je, tako, stvoreno uvjerenje kako smo, tobože, zbog "pogrešne" Izetbegovićeve politike, agresiju dočekali nespreni i sl. Mi koji smo u svemu tome učestvovali dobro znamo šta je sve poduzeto tokom 1991. godine na organizaciji odbrane Bosne i Hercegovine, ali znamo i sa kakvim smo se sve problemima suočavali i koliko je bilo nerazumijevanje mnogih ljudi u našoj sredini. U to vrijeme Miloševići ideološki sateliti, predvođeni SDS-om, vodili su žestoku propagandu i širili laži kako SDA na čelu sa Izetbegovićem (i Bošnjaci uopće) vodi Bosnu i Hercegovinu u sukobe, kako će oni biti krivi za rat i sl.. Na taj način su učvršćivali alibi za već odavno pripremljenu agresiju protiv Bosne i Hercegovine – iako Bošnjaci kao narod nisu uopće pokazivali antijugoslavensko raspoloženje, niti su bili voljni za bilo kakav sukob. I sam Alija Izetbegović je bio jako uporan u nastojanju da se jugoslavenska kriza prevlada kompromisom (sjetimo se platforme Izetbegović – Gligorov iz juna 1991.). Nažalost, Miloševićeva propaganda je imala odjeka kod jednog dijela opozicije, članova SDP-a, Reformista i sl., kao i mnogih drugih jugoslovenskih unitarista, koji su bili voljni da žrtvuju čak i suverenitet Bosne i Hercegovine samo da se spasi Jugoslavija – makar i tako krnja, Miloševićeva.

U nastavku se želim osvrnuti i na poziciju u kojoj su se tada nalazili sekretarijati za narodnu odbranu u Sarajevu, oni koji su bili u mojoj nadležnosti, kao gradskog sekretara, ali i na opće stanje i uslove u kojima su djelovali naši kadrovi u policiji i drugim službama. Bili smo tada kao u osinjaku. Posjetit ću, u Sarajevu je bilo deset kasarni JNA. Zona odgovornosti Gradskog sekretarijata za narodnu odbranu Sarajevo, sa deset općinskih se-

kretarijata, bila je nešto manja od zone odgovornosti Četvrtog sarajevskog korpusa JNA, čija se komanda nalazila na Bistriku. Prvi komandant tog korpusa bio je general Zorc, Slovenac, koji je prijevremeno penzionisan, da bi na njegovo mjesto bio postavljen general Đurđević, srpski nacionalista.⁴ Tu je bilo raspoređeno i više iskusnih, sposobnih i opasnih oficira Vojne bezbjednosti, pod komandom pukovnika Simovića. U toku rata u Hrvatskoj, Generalštab oružanih snaga je formirao Drugu vojnu oblast, sa sjedištem u Sarajevu. Za komandanta je postavljen general Kukanjac. Opasnost za sekretarijate i sekretare za narodnu odbranu je prijetila i od Komande vojnog okruga i općinskih vojnih odsjeka koji su imali sjedište u kasarni "Maršal Tito", okrenuti prema Autobuskoj i Željezničkoj stanici. Komandat vojnog okruga bio je pukovnik Popović, sa kojim sam, kao sekretar za narodnu odbranu, imao više verbalnih duela preko Radio Sarajeva i Radija 202, oko toga da li je bilo opravdano ili neopravdano zaustavljanje slanja regruta u JNA. Pored pukovnika Popovića, učestale rasprave, pa i verbalne sukobe, imao sam i sa majorom Božanićem, pomoćnikom komandanta za mobilizaciju. Iz Komande vojnog okruga su učestalo stizale ozbiljne prijetnje, usmene i pismene, koje smo mi, sekretari, odlagali u ladice, a što su novinari objavljivali u dnevnoj štampi.⁵

4 Đurđević nam je učestalo prijetio, a jednom prilikom (07. septembra 1991. godine) naredio je da vojnici upere oružje kroz prozore Komande prema dženazi rahmetli Jusufa Delića, ubijenog prilikom služenja vojnog roka u JNA. Tu scenu neću nikada zaboraviti.

5 Vrhunac je bio kada je jedan oficir JNA (kasnije sam saznao da je to bio pukovnik Remzo Ajazović), došao u moj stan, te mojoj majci i supruzi rekao da je prisustvovao sastanku kojim je rukovodio pukovnik Popović, na kojem je donesena odluka da se ja uhapsim (on je na tom sastanku bio jedini oficir Musliman). Ta situacija je uzne-

Teritorijalna odbrana SRBiH je takođe bila u rukama srpskih nacionalista i direktno vezana za Generalštab oružanih snaga. Republički štab Teritorijalne odbrane BiH imao je sjedište u današnjoj zgradi Predsjedništva BiH, sa ulazom od parka, kod Ali-pašine džamije. Funkciju komandanta je obnašao general Vukosavljević, srpski nacionalista koji je očekivao da bude postavljen za komandanta vojske Republike Srpske. Gradski i okružni štab TO su bili smješteni u naselju Ciglane, u zgradi "Staklara". Oficiri Teritorijalne odbrane, Republičkog štaba Teritorijalne odbrane, Gradskog i Okružnog štaba su bili pod komandom generala Vukosavljevića sve do 6. aprila 1992. godine. Na sastanku održanom toga dana, između ostalog, naredio je da Bošnjaci i Hrvati više ne dolaze na posao do daljnjeg, dok su oficiri srpske nacionalnosti, uglavnom, već bili otišli u kasarnu u Lukavicu ili zgradu Druge vojne oblasti.⁶

U tom prvom periodu pripremanja odbrane Republike Bosne i Hercegovine, među nama još uvijek nije bilo oficira iz JNA. Oni su se kasnije priključivali, zavisno od okolnosti. Narod je za odbranu organizirala i pripremala SDA i Patriotska liga. Tek u drugoj polovini septembra 1991. godine, na sastanku Patriotske lige (Kriznog štaba), na kojem sam i ja prisustvovao i dao svoj glas, donesena je odluka da se u redove Patriotske lige počnu primati i vojna lica. Sve do tada,

mirila moju familiju, posebno majku. Od sljedeće večeri sam spavao u zgradi Gradskog sekretarijata za narodnu odbranu, a SDA mi je odredila pratio-ca, Ejuba Karamehmedovića – Karamehu, koji je svojevrmeno u Beču trenirao i savladao borilačke vještine. Karameho je preživio rat – i danas je veliki patriota, dva sina su mu poginula u agresiji na RBiH, a sa trećim maloljetnim sinom se do kraja rata borio u redovima Armije RBiH.

⁶ O tome piše Hasan Efendić, u svojoj knjizi *Ko je branio Bosnu* (Sarajevo, Udruženje građana ple-mićkog porijekla BiH, 1999.), str. 112-113.

mnogi oficiri bošnjačke nacionalnosti u strukturama JNA i TO SRBiH su po službenoj dužnosti donosili ili sprovodili odluke koje su bile direktno uperene protiv odbrambene snage Bosne i Hercegovine. Predsjednik Izetbegović je takve odluke nastojao svim sredstvima osporiti, ispraviti ili zaustaviti njihovo sprovođenje, a u tom pravcu smo djelovali i svi mi koji smo slijedili politiku Stranke demokratske akcije. Najveću zaštitu smo, dakle, imali u Stranci demokratske akcije, Patriotskoj ligi, našim kadrovima u policiji, a posebno u moralnoj snazi, mudrosti i karizmi predsjednika Alije Izetbegovića.

Odluke koje je tada donosio Alija Izetbegović kao i one koje su uslijedile uz njegovo odobrenje (mobilizacija rezervnog sastava policije, 19. septembra 1991., i kasnije mobilizacije, sprječavanje implementacije odredbi Zakona o izmjenama i dopunama zakona o vojnoj obavezi, sklapanje vojne dokumentacije – kartoteka i kartona, sprječavanje provođenja mobilizacije i slanja regruta u JNA, spašavanje regruta iz kasarni i ratišta Hrvatske, suprotstavljanje i sprječavanje oduzimanja oružja od TO BiH i skladištenja u magacine JNA, obezbjeđivanje logistike za PL i TO BiH – kasnije Armiju RBiH, kao i druge aktivnosti sekretarijata za narodnu odbranu, Patriotske lige, policije) predstavljaju temelj početne faze odbrane Bosne i Hercegovine, koji je, kasnije, dobio kao nadgradnju: novu vojnu organizaciju i oficirski kadar. Tako je rođena Armija Republike Bosne i Hercegovine – naš ponos.

Još 1988. godine upravljački vojni vrh je preimenovao Generalštab JNA u Generalštab Oružanih snaga, što je bilo protivustavno, faktički vojni puč. Predsjedništvo SFRJ, na čelu kojeg je tada bio Raif Dizdarević, moralo je tada reagirati. Ali

umjesto da su reagirali, oni su naredne, 1989. godine unaprijedili sve one oficire koji su u toj "reformi" učestvovali. Tada je i došlo do poznate reorganizacije Teritorijalne odbrane, kada se pojavlju i "viškovi" naoružavanja, koji su potom završavali u magazinima JNA. Sredinom maja, tačnije 14. maja 1990. godine, Generalštab donosi naredbu da se oružje TO "radi čuvanja" prenese u magazine JNA, "spušta" je zatim Prvoj vojnoj oblasti (Komandant general Spirkovski), odakle se naredbe dalje "spuštaju", iz dana u dan, kao da je sve već unaprijed bilo pripremljeno. To je vrlo značajna indikacija koja upućuje na to da je u pitanju bio prethodno osmišljen i dobro pripremljen plan. Konačno, posljednje komunističko predsjedništvo Bosne i Hercegovine, 19. oktobra 1990. (na mjesec dana prije prvih demokratskih izbora), donosi odluku da se naoružanje i vojna oprema TO BiH preda u vojne magazine JNA, pa je tako "republička vojna sila" bila faktički razoružana.

Nakon izbora i konstituisanja novog Predsjedništva, Alija Izetbegović je kao njegov predsjednik uporno pokušavao opozvati odluku prethodnog sastava Predsjedništva i vratiti barem dio oružja TO koje je završilo u vojnim skladištima JNA. Nažalost, u Predsjedništvu su tada, voljom apsolutne većine građana srpske nacionalnosti, sjedili prof. Koljević i Biljana Plavšić (tada i predsjednica Savjeta za narodnu odbranu), koji su opstruirali sva ta nastojanja.

Sjećam se jedne epizode s kraja novembra 1991., kada sam Predsjednika Izetbegovića upoznao sa naredbom Republičkog štaba TO (pov. br.06/2-48-74, od 26. 11. 1991.) u vezi sa povlačenjem i predajom viškova naoružanja i municije, kao i s planom dinamike prevoženja viš-

kova tog naoružanja.⁷ Predsjednik Izetbegović je u prisustvu ministra odbrane Republike Bosne i Hercegovine, Jerke Doke, zatražio od mene da napišem prijedlog akta o vraćanju oduzetog oružja TO-a od strane JNA. Postupajući po tom nalogu, ja sam u Ministarstvu odbrane (sa Munitrom Bisićem i Omerom Bašićem), sačinio prijedlog akta o vraćanju naoružanja u vlasništvu TO iz magazina JNA., u kojem je stajalo: "... (1) ovim se stavlja van snage naređenje RŠTO RBiH br. 06/2-48-74 od 26. 11. 1991. koje se odnosi na povlačenje viškova naoružanja TO, kao nezakonito; (2) Obavezuje se RŠTO da vrati naoružanje TO koje je već povučeno iz magazina TO; (3) Stavlja se van snage zaključak Predsjedništva SRBiH od 19. 10. 1990. koji se odnosi na predaju naoružanja TO i svi akti doneseni na osnovu tog zaključka..." (itd.). Izetbegović je taj prijedlog izložio na sjednici Predsjedništva, ali zbog protivljenja srpskih članova, prijedlog tada nije usvojen. Tek 12. marta 1992. godine, Predsjedništvo BiH je stavilo van snage odluku od 19. oktobra 1990., ali to je već bilo prekasno. U međuvremenu, uveliko su sprovedene naredbe koje su stizale iz Republičkog štaba TO i Generalštaba oružanih snaga u Beogradu.⁸

U maju 1991. godine na TV-ekranima je prikazana jezovita scena davljenja vojnika JNA u Splitu, slika koja je obišla

7 Faksimil plana dinamike viškova naoružanja se nalazi u privatnoj arhivi autora.

8 Tako je Gradski štab TO pod brojem 06/995-1 od 2. 12. 1991. godine uputio naredbu općinskim štabovima: "Na osnovu naređenja RŠTO SRBiH pov. br. 06/2-48-74 od 26.11.1991 godine, a u vezi povlačenja i predaje viškova naoružanja i municije, naređujem: (1) viškove naoružanja pušaka 7,9 mm i automata 7,62mm predati VP 2709 Sarajevo. Uz puške 7,9 mm predati 1, a uz automate 2 b/k municije..." – naređenje Gradskog štaba TO 2120 Sarajevo, br. 06/995-1 od 2. 12. 1991 godine, u privatnoj arhivi autora.

svijet. Roditelji čija su se djeca kao regruti nalazila u JNA s razlogom su se uplašili za sudbinu svoje djece, pa su, ne znajući šta da poduzmu, u panici dolazili kod mene, očekujući neki savjet ili uputu. Formirali smo tada udruženje roditelja "Svi za sve", koje je bilo izuzetno aktivno. O svim tim našim aktivnostima je, naravno, bio obaviješten i predsjednik Alija Izetbegović, koji nam je pružio bezrezervnu podršku. Nastojali smo svim sredstvima da spasimo tu djecu, mladiće upućene na odsluženje vojnog roka, a potom bačene u vrtlog ratnih sukoba, voljom velikosrpskih moćnika koji su JNA već uveliko koristili kao instrument za ispunjenje svojih velikodržavnih ideologija. O svemu tome opširno sam pisao u knjizi *"Mama, moram im glavu dati"* (Sarajevo, 2002.), posvećenoj stradanju vojnika u JNA. Kao što rekoh, i predsjednik Izetbegović se aktivno uključio u tu borbu. Stupio je u vezu sa Salimom Šabićem u Zagrebu, Gračanlijom po rođenju, kao i sa drugim ljudima okupljenim oko Zagrebačke džamije, te dogovorio neke konkretne aktivnosti u tom smjeru.⁹ Veza je uspostavljena i sa vlastima Republike Hrvatske, koje su nam izdavale bjanko putne isprave, a one su potom izdavane regrutima koji su izvlačeni iz kasarni i upućivani u svoja mjesta

rođenja i stanovanja. Mnogi od njih su se odlučivali da ostanu i da brane Hrvatsku, zajedno sa više od 20.000 Bošnjaka koji nisu bili državljani Hrvatske, ali su stupali u redove njenih branilaca, uvjereni da će braneći Hrvatsku braniti i svoju domovinu, Bosnu i Hercegovinu.

U aprilu 1991. donesen je *Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o vojnoj obavezi*, koji je bio omča oko vrata Bosni i Hercegovini. Po tom zakonu, sekretarijati za narodnu odbranu su trebali "odmah" (kako je istaknuto) predati poslove vojne obaveze, mobilizacije i regrutacije vojno-teritorijalnim organima JNA, zajedno sa cjelokupnom vojnom evidencijom i dokumentacijom. Sekretari sekretarijata za narodnu odbranu iz reda SDA redom su odbijali sprovođenje tog zakona.

Zbog čega je bilo značajno sklanjanje dokumentacije i uopće onemogućavanje primjene spomenutog zakona? U to vrijeme rasplamsavao se rat u Jugoslaviji, najprije desetodnevni sukob u Sloveniji, a zatim velikosrpska agresija na Hrvatsku. Jugoslovenskoj narodnoj armiji je trebalo vojnika, tražili su da šaljemo i regrute. To smo odmah u startu odbili. Ja sam u julu poslao samo jednu manju grupu regruta i to dobrovoljaca – Srba i dalje – sve zaustavio: Tako su postupile i moje kolege, odnosno svi oni koji su imenovani na te položaje ispred SDA. U svemu tome vrhovni autoritet na koga smo se mogli osloniti bio je predsjednik Izetbegović. U više navrata u to vrijeme imao sam priliku da sa njim neposredno razgovaram. Bio sam među rijetkim službenicima iz sektora odbrane s kojim je on mogao otvoreno razgovarati. Službene prostorije Sekretarijata za odbranu su bile u zgradi Skupštine grada, koja je odmah do zgrade Predsjedništva, pa je i to olakšavalo naše međusobne kontakte.

⁹ Salim Šabić (1936.-2001.), cijenjen krojač-obrtnik i modni kreator sa uglednom klijentelom, te istaknuti društveni djelatnik i aktivist. Bio je predsjednik Građevinskog odbora Zagrebačke džamije, dugogodišnji član, a jedno vrijeme i predsjednik Sabora Islamske zajednice. Jedan je od osnivača Stranke demokratske akcije, te jedan od njenih prvih potpredsjednika. Alija Izetbegović je veoma cijenio Salima, a mogu to ilustrovati i sljedećim primjerom: bio sam član delegacije Koordinacionog tijela za izbor reisu-l-uleme Islamske zajednice, koja je početkom 1993. posjetila predsjednika Izetbegovića sa prijedlogom novog reisa. Kada smo mu iznijeli prijedlog (dr. Mustafa ef. Cerić), Izetbegović je upitao samo jedno: "Šta o tome Salim Šabić kaže? Kakvo je njegovo mišljenje?"

U najavljeni posjetu Sekretarijatu za narodnu odbranu općine Centar, adresiranu na moje ime, 23. avgusta 1991. godine, došli su Komandant vojnog okruga Sarajevo, pukovnik Obrad Popović, pomoćnik Komandanta za mobilizaciju, major Božanić i potpukovnik Plevi, u pratnji predstavnika Saveznog sekretarijata narodne odbrane (SSNO) iz Beograda, čije ime nisam saznao, a po činu je bio pukovnik. Cilj njihove posjete bila je primjena Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o vojnoj obavezi i dogovor u vezi sa preuzimanjem vojne dokumentacije. Ispred općine Centar su bili prisutni predsjednik općine prof. dr. Radomir Bulatović i član izvršnog odbora Muhamed Smailbegović. Zahtjevu predstavnika SSNO iz Beograda da predamo vojnu dokumentaciju (kartone i kartoteke i dr.) ja sam se otvoreno suprotstavio, pozivajući se na Odluku Vlade SRBiH, donesenu na 76 sjednici, održanoj 23. 08. 1991. godine, kojom se "odlaže primjena Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o vojnoj obavezi."¹⁰ Situacija je na tom sastanku bilo dosta zategnuta. Pale su i teške riječi, pa i prijetnje, ali ja nisam popustio. Rekao sam predstavniku SSNO-a, pukovniku iz Beograda, da on može naređivati u Srbiji, a da zaboravi Bosnu: kod nas može biti samo musafir i ništa više. Kada je zatražio da obiđe kancelarije Sekretarijata i ustao, ja sam ga oštro upozorio: "Sjedite i pijte kahvu, nema obilaska kancelarija". Otišli su pognutih glava, ljuti i nezadovoljni. Ali nisu odustajali...

Desetak dana kasnije od predsjednika Skupštine opštine Centar, Radomira Bulatovića, dobio sam dopis sljedećeg sadržaja: "*Dana 4. septembra 1991. godine, primio sam zahtjev pov. br. 03-1/32 od 4. IX.*

10 Fotokopija Odluke Vlade SR BiH sa 76. posebne sjednice od 23. VIII. 1991. godine, u privatnoj arhivi autora.

1991 godine Komande vojnog okruga Sarajevo u vezi ispunjavanja zakonskih obaveza o vojnoj obavezi Zakona o opštenarodnoj odbrani, te zahtijevam da se postupi po istom, kako bi se moglo dalje raditi na redovnom popunjavanju jedinica JNA..."¹¹ U spomenutom zahtjevu komandanta vojnog okruga Sarajevo koji je upućen predsjedniku općine Centar Sarajevo, između ostalog, pisalo je: "*...organi Komande vojnog okruga Sarajevo, s predstavnicima SSNO su dana 23. avgusta 1991 godine, obavili razgovor sa predstavnicima opštine Centar u smislu postizanja dogovora za preuzimanje dokumentacije. Na sastanku s predstavnicima opštine, predsjednik opštine je izrazio spremnost da se poštujući Savezni zakoni treba na legalan način izvršiti primo-predaja poslova. Ovakvom stavu oštro se suprotstavio sekretar Sekretarijata za narodnu odbranu, zahtijevajući da se poštuju stavovi MNO SRBiH.*"¹²

Ozbiljne prijetnje Komande vojnog okruga Sarajevo i predstavnika SSNO su upućene i ostalim sekretarima za narodnu odbranu, o čemu su me oni, kao nadležnog gradskog sekretara, odmah usmeno i pismeno obavještavali. Ubrzo sam o tim neželjenim posjetama i prijetnjama, upućenim sekretarima za narodnu odbranu, upoznao predsjednika Izetbegovića, kao i ministre Jerku Doku i Aliju Delimustafića.

Komanda vojnog okruga Sarajevo s vojnim odsjecima uporno je slala naredbe za upućivanje regruta u JNA i provođenje mobilizacija. Sekretari za NO, odbijali su izvršenje tih naredbi i tako se našli u velikoj opasnosti. Ja sam zbog toga "zaradio" i

11 Akt predsjednika Skupštine opštine Centar, prof. dr. Radomira Bulatovića od 4. IX. 1991 godine, u privatnoj arhivi autora.

12 Akt Komande vojnog okruga Sarajevo pov. br. 03-1/32 od 4. IX. 1991. godine, u privatnoj arhivi autora.

krivičnu prijavu od strane vojno-bezbjednosnih organa, kao i neki drugi sekretari. U njoj je stajalo da kazna za navedeno djelo iznosi do 5 godina zatvora, ali zbog vanrednog stanja – u mom slučaju bi to bilo “od 5 godina, pa na više”.

No, 19. septembra 1991. godine Predsjedništvo SR Bosne i Hercegovine, na prijedlog Predsjednika Alije Izetbegovića, donosi značajnu odluku – da se prekine mobilizacija koja je bila u toku i obustavi upućivanje regruta na odsluženje vojnog roka u JNA iz SRBiH – jer bi to, objektivno, samo doprinijelo daljoj eskalaciji sukoba.¹³ Za mnoge vojne obveznike, a posebno za nas sekretare koji smo do tada svim silama kočili i sabotirali pokušaje mobilisanja ljudstva iz Bosne i Hercegovine i njihovog upućivanja na ratišta u Hrvatskoj ta je odluka donijela veliko olakšanje.

Predsjednik Izetbegović je u više navrata i javno istupao, poručujući građanima Bosne i Hercegovine da se ne odazivaju pozivima na služenje vojnog roka ili mobilizaciju, drugim riječima za učešće u agresiji na Hrvatsku, kada je između ostalog kazao da to “nije naš rat”. Kasnije će se ove njegove riječi vaditi iz konteksta i krivo tumačiti, kao da je on, tobože, izjavio da ga se rat u Hrvatskoj i sudbina Hrvatske ne tiče, a zapravo je to bila najveća pomoć koja se u tom trenutku mogla sa naše strane pružiti Hrvatskoj – jer je strukturama JNA znatno otežano mobilisanje ljudstva i popunjavanje jedinica. Sjećam se dobro, 25. decembra 1991. godine – telefonom me pozvao major Božanić, pomoćnik komandanta za mobilizaciju, zahtijevajući da istog trena objavim i provedem opću mobilizaciju. Bilo bi to prvi put od Tršćanske krize (ranih pedesetih godina) da se u našoj zemlji provede opća mobilizaci-

ja. Da je provedena, ne bi bilo ni Hrvatske, ni Bosne i Hercegovine, pa tako ni Bošnjaka. Kasnije sam izračunao da smo mi u Sarajevu, samo sa tri uže gradske općine (Stari Grad, Centar i Novi Grad), trebali mobilisati 21.000 ljudi! A koliko bi ih tek bilo iz svih deset sarajevskih općina? Sve bi to krenulo na Dubrovnik, na Slavoniju i druga ratišta u Hrvatskoj. Veliko je pitanje da li bi odbrambene snage te zemlje uopće izdržale.

Odmah poslije tog razgovora nazvao sam druge sekretare (koji su, isto tako, u međuvremenu primili pozive iz vojnih odsjeka, sa zahtjevom za provođenje mobilizacije.), te im kazao da bježe iz sekretarijata i ne noćivaju kod svojih kuća, a JNA neka uzaludno traži dokumentaciju, koja je već bila sklonjena. Odmah potom o svemu sam izvijestio predsjednika Aliju Izetbegovića. On mi je odgovorio da sam dobro postupio i upitao da li mi treba kakva zaštita. Odgovorio sam mu više u želji da i njega dodatno ohrabrim: “Predsjedniče, mene Allah čuva, uzdam se u Njegovu zaštitu!” Poslije toga, nazvao me Avdo Hebib, pomoćnik ministra unutarnjih poslova, u šali mi najprije čestitao Božić, a zatim obavijestio da ga je zvao Predsjednik u vezi sa mojim obezbjeđenjem. Zahvalio sam mu na brizi i rekao da već imam obezbjeđenje. Te večeri sam se još dva puta čuo sa Predsjednikom, koji je zvao i pitao za stanje. Hvala Bogu, sve je proteklo u miru.

Kada se danas, više od dvije decenije poslije tih zbivanja, sagledava i ocjenjuje rad sekretara za narodnu odbranu, onih koji su izabrani poslije prvih demokratskih izbora, po prvi put demokratskom procedurom – možemo kazati da su njihovim djelovanjem i zalaganjem spašene možda i desetine hiljada života, kako vojnika JNA koji bi iz Bosne i Hercegovine bili upućeni da se bore za velikosrpske

¹³ Odluka Predsjedništva SR Bosne i Hercegovine br. 02-011-881/91 od 19. IX. 1991. godine, u privatnoj arhivi autora.

ciljeve, tako i života hrvatskih branitelja. Ti sekretari za narodnu odbranu su odgovarali po istom zakonu kao i komandanti općinskih i viših štabova Teritorijalne odbrane, ista je bila njihova odgovornost, pa ipak – sekretari su već u to vrijeme nastojali da osujete agresorske i zločinačke planove JNA (skrivajući vojnu dokumentaciju), a gotovo svi komandanti štabova TO-a, koji su na te položaje imenovani vojnom linijom, slijepo su slijedili i sprovođili naređenja koja su im stizala iz već otvoreno velikosrpskog vojnog vrha, predajući oružje do zadnje puške.

Početkom jula 1991. godine više puta sam sa predsjednikom Alijom Izetbegovićem, u Centrali SDA i Predsjedništvu RBiH, razgovarao o zaštiti vojne dokumentacije, u kojoj su se nalazili i kartoni rezervnog sastava milicije, odnosno policije. Aktivni i rezervni sastav policije tada nije bio nacionalno izbalansiran prema popisu stanovništva 1991. godine. Srbi su bili znatno više zastupljeni i zauzimali su odgovorne funkcije u MUP-u. U vezi sa nacionalnim balansom u policiji razgovarao sam i sa tadašnjim ministrom unutrašnjih poslova, Alijom Delimustafićem, a predmet razgovora je bila i eventualna mobilizacija rezervnog sastava. Tako je 15. jula 1991. godine upućena depeša Republičkog sekretarijata unutrašnjih poslova (SUP) gradskom, općinskim i okružnim sekretarijatima za unutrašnje poslove – da popunjavaju upražnjena mjesta sa pripadnicima odgovarajuće nacionalnosti. Međutim, depeša se nije mogla ispoštovati, pošto su svi vojni obveznici bili raspoređeni u jedinice JNA i TO, a oni su imali prioritet u odnosu na druge. I dalje su policajci nesrpske nacionalnosti bili u manjini.

Po završetku desetodnevnog sukoba sa JNA u Sloveniji, rat se preselio na su-

sjednu Hrvatsku, gdje su već bili počinjeni veliki zločini. JNA se postepeno povlačila u Bosnu i Hercegovinu, prijeteci njenoj sigurnosti. Srpski narod se sve više naružavao oružjem JNA i TO SR BiH, što je usložnjavalo političko-bezbjednosnu situaciju u našoj zemlji. Trebalo je što brže i efikasnije osposobiti i opremiti legalne organe i službe unutrašnjih poslova.

Predsjedništvo RBiH, na čijem je čelu bio Alija Izetbegović, 19. septembra 1991. godine donosi historijsku odluku o mobilizaciji aktivnog i rezervnog sastava organa i službi unutrašnjih poslova. Republički MUP je istog dana svim organima i tijelima unutrašnjih poslova uputio depešu u vezi sa provođenjem mobilizacije. Svi organi i službe bezbjednosti su prešli na rad po takozvanom prvom i drugom stepenu, u skladu sa Planom za djelovanje u kriznim situacijama i neposrednoj ratnoj opasnosti. Mobilizacija je provedena u svim općinama, Gradskom sekretarijatu za unutrašnje poslove Sarajevo i Okružnom sekretarijatu za unutrašnje poslove Sarajevo.

Nakon provedene mobilizacije, utvrđena je nedovoljna popunjenost jedinica i sastava organa unutrašnjih poslova. Osim toga, nacionalni sastav nije odgovarao nacionalnom sastavu stanovništva na području Grada i Okruga. Poslije konsultacija Ministarstva odbrane i Ministarstva unutrašnjih poslova sa Predsjedništvom RBiH, Predsjedništvo je 23. septembra 1991. godine, razmatrajući političko-bezbjednosnu situaciju u SR BiH, odobrilo angažovanje dodatnog broja rezervnog sastava milicije iz kontingenta neraspoređenih vojnih obveznika koji se vode u sekretarijatima za NO. Odluku Predsjedništva je potpisao predsjednik Alija Izetbegović. Tek poslije ove Odluke Predsjedništva, mobilizaciju smo proveli sa uspjehom, s obzirom da smo na raspolaganju imali

Vojna knjižica Armije RBiH br. 0000001, izdata predsjedniku Izetbegoviću

obveznike iz rasformiranih jedinica JNA i TO. Primjera radi, jedna od takvih rasformiranih jedinica imala je zbornu mjesto u Ušivku kod Hadžića. Sekretarijati za narodnu odbranu su radili danonoćno. Tako je, na primjer, za jednu noć, Sekretarijat za narodnu odbranu općine Centar Sarajevo sačinio i izdao rješenja o dodjeli na ratni raspored (RR) Gradskom i Okružnom sekretarijatu za unutrašnje poslove oko 600 pripadnika RR-a. Ukupno je na području Sarajevskog okruga mobilisano 3.600 novih pripadnika RR-a, a kasnijim mobilizacijama se taj broj povećao.

Poslije sprovedene mobilizacije rezervnog sastava policije, mi smo odahnuli. Mobilizacija je bila legalna i legitimna. Svi pripadnici su dobili uniforme, odgovarajuće naoružanje (duge ili kratke cijevi), a proveli su najmanje desetodnevnu stručnu obuku. Izvršeno je po planu bojevo

gađanje sa osobnim i kolektivnim naoružanjem.

Policajci su bili garancija odbrane Bosne. Određeni broj pripadnika policije je početkom agresije bio na prvim borbenim linijama. Mobilisane jedinice i sastavi organa uprava policije su bili potpuno popunjeni i osposobljeni, što je iznenadilo Beograd. Naime, prema našem saznanju, informaciju o uspješnoj mobilizaciji je Saveznom sekretarijatu za narodnu odbranu (SSNO) prenio Stanišić Mićo, sekretar Sekretarijata za unutrašnje poslove grada Sarajeva, kojeg sam bolje upoznao preko mog zamjenika u gradskom Sekretarijatu, Branka Kovačevića, koji je u SDS-u bio Karadžićev sekretar. U Sarajevo, u Gradski i Okružni sekretarijat uprave policije, upućena je Glavna inspekcija narodne odbrane iz Beograda (GINA), o čemu me je obavijestio Ramo Džapo, rukovodilac od-

brambenih priprema u Gradskom i Okruženom sekretarijatu. Dogovorili smo da se inspektori iz GINA-e legitimišu i da se od njih traži originalna punomoć, te da im se ne smiju dati povjerljivi podaci.¹⁴

Odluka o mobilizaciji RR-a pripadnika uprave policije od 19. septembra 1991. godine, koju je potpisao predsjednik Predsjedništva RBiH Alija Izetbegović, imala je dalekosežne pozitivne posljedice u odbrani RBiH. Zahvaljujući opremljenosti i obučenosti pripadnika policije, nije došlo do većih i tragičnijih incidenata u vrijeme postavljanja barikada i blokade Sarajeva u martu mjesecu 1992. godine. Uspješno je održavan krhki javni red i mir, sve do 4. aprila 1992. godine. Od toga dana policija je, zajedno sa Patriotskom ligom, uspješno čuvala linije odbrane oko Sarajeva koje su uspostavile JNA i paravojne srpske jedinice. Policija je na uspostavljenim linijama odbrane ostala sve do oktobra 1992. godine, a neke policijske jedinice i kasnije. Preuzimanjem linija odbrane od strane TO BiH, odnosno Armije Republike Bosne i Hercegovine, policija se, osim specijalnih jedinica, povukla i obavljala poslove i zadatke obezbjeđenja javnog reda i mira, kao i drugih poslova u opkoljenom Sarajevu. Po potrebi, policija je i dalje bila

14 O ciljevima GINA-e u svom izvještaju Ramo Džapo navodi: "Osnovni cilj i zadatak GINE bio je da onemogući daljnje omasovljavanje, osposobljavanje i naoružavanje organa i službe uprave policije, te smijeniti i procesuirati Nihadu Halilbegovića, sekretara gradskog sekretarijata za narodnu odbranu, Ramu Džapu, rukovodioca organizaciono-odbrambenih priprema gradskog i okružnog sekretarijata za unutrašnje poslove, Ruždu Kuhiću, sekretara O SUP-a Centar, Sulju Agića, sekretara O SUP-a Stari Grad, te još neke kadrove općinskih sekretarijata za narodnu odbranu i upravu policije. Zahvaljujući iskustvima i snalažljivostima ovih kadrova, GINA je onemogućena da realizuje svoje nakane, ali su od tada kadrovi srpske nacionalnosti bili sve kompaktniji, drskiji, bezobzirniji i bezobrazniji..." (pismeni izvještaj Džapo Rame, u privatnoj arhivi autora).

na linijama odbrane grada. Stanice policije Olovo, Ilijaš, Vogošća i Hadžići, zajedno sa Armijom RBiH čuvali su linije odbrane do kraja agresije.

Dan Jugoslovenske narodne armije, 22. decembar, posljednji puta u našoj zemlji obilježio se 1991. godine. Na to obilježavanje došao je komandant Štaba TO BiH, general Vukosavljević, u pratnji pukovnika Hasana Efendića, komandanta Gradskog štaba TO Sarajeva, tu je bio i gradonačelnik Sarajeva Muhamed Kreševljaković, zatim predsjednik gradskog Izvršnog odbora Stanišić itd. Gradskoj skupštini se tada uručuje velika plaketa, za razvoj, opremanje i funkcionisanje TO na području 10 gradskih opština, što ponajbolje oslikava svu apsurdnost tadašnje situacije. Bože moj, mislim ja, nagrađuju nas, a Teritorijalnu odbranu su potpuno razoružali i uništili – još jedina naredba koja treba da dođe jeste da nam uzmu i ono protuavionsko oružje, koje je bilo raspoređeno u tvornicama. General Vukosavljević mi se tom prilikom obratio riječima: "Gospodine sekretare, vi se Muslimani naoružavate." Dokažite mi, odgovorio sam mu, kako se to naoružavamo – dok vi iz Vojske već mjesecima uveliko dijelite oružje Srbima – i navedoh mu jedan konkretan slučaj iz Sokoca. Odgovorio mi je kako posjeduje dvije ručne bombe kućne izrade, iz "muslimanskih radionica..." U sebi pomislih: pojma ti nemaš. Nisam, međutim, ni ja znao da su oni već tada u džepu imali naredbu, koju je Vukosavljević donio iz Beograda, o izuzimanju protivavionskog oružja TO-a po svim većim preduzećima i fabrikama.

Tek 24. decembra, kod mene je došao Hasan Efendić i pokazao mi to naređenje. Vidio sam da na aktu stoji datum 18. decembra, pa sam ga upitao otkuda to kašnjenje. Odgovorio je: "Da dobije-

mo na vremenu". Moram priznati da mi taj odgovor ni danas nije razumljiv. Ako nisam dobio jasan odgovor u vezi s datumom na dokumentu, od Efendića sam dobio potpun plan izvlačenja tog oružja. Iste večeri odlučio sam da o tome obavijestim predsjednika Izetbegovića. Potražio sam ga u centrali SDA, gdje se održavala sjednica delegata iz cijele Bosne i Hercegovine. Kada sam mu saopštio razlog svog dolaska, u momentu je shvatio ozbiljnost situacije i zamolio me da ostanem na toj sjednici do kraja, kako bismo mogli poslije razgovarati. Kako je sjednica trajala do kasno u noć, nakon njenog završetka dogovorili smo se da sljedećeg dana dođem u Predsjedništvo SR BiH i da u miru o svemu porazgovaramo.

Sutradan sam upoznao Predsjednika sa naredbom Republičkog štaba TO o predaji protivavionskog naoružanja, o kojoj me je obavijestio Hasan Efendić. Vidno zabrinut, hodajući po kancelariji, upitao me šta bih ja u ovom slučaju uradio. To je bio njegov način komunikacije i ophođenja: nikada nije donio važnu odluku, a da nije upitao sugovornike za njihovo mišljenje. Kratko sam odgovorio da bih uskratio povjerenje generalu, jer on radi protiv Bosne. Ne možete ga smijeniti, jer je vezan za Generalštab, ali možete mu uskratiti plaću, koju kao komandant TO BiH prima od nas. Nije više pitao, već mi je naložio da vidim kako "ta stvar stoji po zakonu". Odlučio je da problem iznese na Predsjedništvo. Zadužio sam pomoćnika sekretara Sekretarijata za NO općine Centar, Asima Memiševića, da provjeri sve zakonske propise, da ih brzo kopira i donese. U međuvremenu, na poziv Predsjednika, pridružio nam se i Hasan Efendić. Kako se sjednica Predsjedništva i Savjeta za narodnu odbranu, zbog katoličkog Božića, nije mogla održati prije 27. decembra, Predsjednik je zamolio Efendi-

ća da do daljnjeg ne "spušta" spomenutu naredbu prema općinskim štabovima TO, da se oružje ne bi izvuklo. Međutim, Efendić je odmah sutradan, 26. decembra, tu naredbu prosljedio općinskim štabovima. U toj naredbi je, između ostalog, stajalo: *"Izvršiti izuzimanje od radnih organizacija i predaju kompletnog naoružanja i municije kalibra preko 12,7 mm na dalje čuvanje JNA. (...) Preuzimanje i transport je u nadležnosti JNA. Sa izvršenjem zadatka otpočeti odmah a po izvršenom zadatku dostaviti mi izvještaj o količini i asortimanu predatog naoružanja..."* (Teritorijalna odbrana 212o, Sarajevo, Pov. br. 06/1053-2, 26. 12. 1991.–v. faksimil br. 1).

Zašto je to Efendić učinio i pod kakvim okolnostima, nije mi poznato i ne bih nagađao. No, on se kasnije, poslije rata, pokušao opravdati tako što je odgovornost za izuzimanje protivavionskog naoružanja prebacivao na predsjednika Izetbegovića. U svojoj knjizi, objavljenoj početkom 1999. godine, Efendić podsjeća kako naređenjem Republičkog štaba TO SRBiH o prikupljanju i predaji naoružanja iz oktobra 1990. nije bila obuhvaćena predaja protivavionskog naoružanja, pa je general Drago Vukosavljević kao komandant TO SR BiH lično otišao u Beograd i donio naređenje da se i protivavionski topovi i ostala oruđa predaju u vojne magazine JNA, dodavši potom: *"O tome je potpisan zvanični akt predsjednika Predsjedništva BiH Alije Izetbegovića"*, uz tvrdnju da se Teritorijalna odbrana grada Sarajeva tom naređenju suprotstavila *"i nismo ga izvršili, bez obzira što ga je predsjednik Izetbegović potpisao"*.¹⁵

15 Hasan Efendić, *Ko je branio Bosnu*, str. 106-107. Slično generalu Efendiću, inače, piše i general Vahid Karavelić, jedan od ratnih komandanata 1. korpusa Armije RBiH: *"Pošto prethodnim naređenjima nije bilo obuhvaćeno naoružanje kalibra preko 12,7 mm, krajem 1991. u Beogradu, predsjednik Predsjedništva SRBiH Alija Izetbegović potpisuje, za-*

Historijske istine radi, valja naglasiti da Predsjednik Izetbegović *nije potpisao nikakvo naređenje* za izuzimanje oružja; naprotiv, već 27. decembra, on je u ime Predsjedništva, posredstvom Ministarstva odbrane, obavijestio štabove TO i preduzeća u kojima se nalazilo protivavionsko oružje da su u pogledu naređenja komandanta Republičkog štaba TO SR BiH od 18. decembra dužni postupiti tako što će JNA predati samo ono naoružanje i municiju, čiji je vlasnik bila JNA ili ga je besplatno ustupila štabovima TO, dok se ono oružje, čiji vlasnik nije JNA (drugim riječima, koje je u vlasništvu TO) ima *“i dalje čuvati u skladu sa dosadašnjom praksom, ukoliko Predsjedništvo SRBiH ne donese drugačiju odluku”* (Predsjedništvo SRBiH, Pov. broj: 01-55/91, od 27. 12. 1991., v. faksimil br. 2). Ovako oprezno koncipiran nalog je trebalo da umanjí sumnju organa JNA, tada još uvijek legitimne vojne sile na prostoru Bosne i Hercegovine, ali budući da je skoro kompletno oružje po preduzećima bilo u vlasništvu TO-a, ona je u suštini značila da se to oružje “ima zadržati”.

Posljednja faza razoružavanja TO SR BiH je samo djelomično uspjela – mnogi su poslije odbili da predaju naoružanje, dio je bio već ranije sklonjen i sakriven, negdje je ono odneseno još prije spomenutih naredbi. U svakom slučaju, predsjednik Izetbegović je i ovoga puta reagirao onako kako je trebao i mogao.

Poslije provedenog referenduma za

jedno sa generalom Dragom Vukosavljevićem, da se i to naoružanje preda u magacine JNA. Nakon toga uslijedila je predaja oružja i grupisanje istog na prostore sa većinskim srpskim življem i duž granice sa Srbijom i Crnom Gorom” (Vahid Karavelić, *Agresija na Bosnu i Hercegovinu. Sjeveroistočna Bosna 1992-1995.*, Sarajevo, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, 2004, str. 97). Međutim, ni Karavelić, kao ni Efendić, ne navode niti jedan izvor za te svoje tvrdnje.

nezavisnost, u Sarajevu i drugim krajevima Bosne i Hercegovine došlo je do postavljanja barikada, u režiji SDS-a. U Sarajevu su blokirani svi dijelovi grada, a prisustvo maskiranih, naoružanih bandita je uznemirilo stanovništvo. Pripadnici Patriotske lige tada organiziraju kontrabarikade, pokazavši teroristima SDS-a da su spremni odgovoriti na nasilje. U Centru za obavješćavanje i Centru veze dobijamo podatke sa terena iz sata u sat. Na osnovu tih informacija, nije bilo teško zaključiti da “situacija ne valja”, pa sam zato nazvao predsjednika Izetbegovića, koji je, inače, tih dana svakodnevno mijenjao lokacije, radi sigurnosti. Obavijestio sam ga svim značajnijim pojedinostima, gdje su postavljene barikade, šta se dešava... On je te večeri na televiziji YUTEL obrazložio situaciju i nastojao umiriti javnost. Odmah nakon referenduma, 2. marta, pale su i prve civilne žrtve u Sarajevu: ubijeni su Ramo Biber, čuvar žičare, pod Trebevićem, te 16-godišnji Kenan Demirović, iza Kobilje glave.

Nekoliko dana kasnije, u Gradskom sekretarijatu za narodnu odbranu primili su telefonski poziv jedne žene iz Osijeka, koja je tražila da razgovara sa sekretarom. Kad sam se javio, ona mi je kroz plač rekla otprilike sljedeće: “Sarajevu se sprema velika nesreća, molim vas da ovo najozbiljnije shvatite! Bila sam prisutna kada su rezervisti i vojnici pričali da će napraviti haos u Sarajevu, da će ući iz dva pravca u grad i sve pobiti i popaliti”. Poziv i upozorenje smo shvatili zaista ozbiljno. Krenuo sam odmah da potražim predsjednika Izetbegovića. Nisam ga uspio pronaći, pa sam se zaputio u Centralu SDA, gdje sam zatekao Kemu Karišika i Mustafu Hajrulahovića Talijana. Odlučili smo da odmah zovemo naše ljude u sjevernoj Bosni i provjerimo kretanje kolona JNA, te da organiziramo njihovo zaustavljanje

i usporavanje. Kemo je prvo pozvao naše aktiviste u Tuzli od kojih smo saznali da se kolona JNA kreće prema Gračanici. Uzeo sam slušalicu od Keme i nazvao opštinski Sekretarijat u Gračanici, ali se tu ništa nije moglo učiniti. Nazovemo zatim Ahmeda Aličića u Doboju od kojeg dobijamo obavijest da je kolona JNA zaustavljena negdje kod Male Brijesnice. Bila je to oklopno-mehanizovana jedinica, sa velikim brojem rezervista koju su momci iz Patriotske lige držali blokiranu čitavu noć. Kasnije smo doznali da je komandant te jedinice, neki Crnogorac, s radošću dočekao Aličića, koji je kao predsjednik Izvršnog odbora općine Doboj došao na lice mjesta da "smiri situaciju". Kolona je potom skrenula na Ozren, a ja sam poslije predsjedniku Izetbegoviću o svemu tome podnio izvještaj.

Mjesec april je i u Sarajevu započeo otvorenom agresijom, u kojoj sudjeluje i JNA i teroristi SDS-a. Iz kasarni u gradu vojnici JNA pucaju i na civile, i na pripadnike policije. Petnaest policajaca je tada ubijeno, a zna se – ko puca na policiju, okrenuo je oružje i protiv države. Noć sa 4. na 5. april, kada smo osujetili agresorski pokušaj preuzimanja policijskih stanica je bila odlučujuća noć za Sarajevo. Proveo sam je u Sekretarijatu i prostorijama Gradske skupštine, kao član savjeta za NO grada, koji je bio u stalnom zasjedanju. Niko nije spavao, a izvještaji su nam dolazili jedan za drugim. Dok su građani Sarajeva mirno spavali, ne znajući šta se dešava i kakva opasnost prijeti njihovom gradu, mi smo te noći uspjeli sačuvati sve policijske stanice koje je SDS htio staviti pod svoju kontrolu: u općini Centar, Novom Gradu, Novom Sarajevu... Uspjelo im je to nakratko u Novom Sarajevu, ali naše snage su ih uspjele vratiti. To je za nas bila strateška policijska stanica, jer se

nalazila na liniji Policijska škola Vrace – kasarna "Maršal Tito" – Pofalići, kojom je agresor namjeravao spojiti snage i odsjeći Stari Grad. Na kraju, izborna je jedna velika pobjeda. Izvještaje smo podnosili predsjedniku Izetbegoviću i njemu je to bilo veliko ohrabrenje.

No, već sutradan, 5. i 6. aprila, u Sarajevu su se desile velike demonstracije, na kojima je bilo blizu stotinu hiljada ljudi. Mnogi to i danas nazivaju "mitingom za mir", ali je potpuno jasno da se radilo o pokušaju državnog udara i rušenja legitimne republičke vlasti, osmišljenom i organiziranom iz Beograda, od onih kojima je odgovaralo da Bosna i Hercegovina ostane obezglavljena. Teško je i opisati kako je tada bilo nama u Centru veze, kada s jedne strane dobijamo izvještaje o napadu četnika iz pravca Pala (kojima se odupiru malobrojne jedinice Patriotske lige, policije, odreda "Bosne"...), a sa druge desetine hiljada ljudi zahtijevaju rušenje vlasti koja je jedina mogla organizirati kakvu-takvu odbranu – i koja je to prethodnih godinu dana i radila!

Narod je, nažalost, bio izmanipulisan. Skoro svi prisutni su bili protiv agresije, protiv podjele Bosne i Hercegovine i njenog pripajanja Velikoj Srbiji. Nažalost, oni koji su ubačeni u taj narod sa zadatkom da ga usmjeravaju i podjaruju – mislili su drugačije. Tako smo imali slučaj da istog dana kada je Republika Bosna i Hercegovina međunarodno priznata od strane Evropske zajednice, masa ljudi nosi zastave Jugoslavije i Titove slike, te provaljuje u Republičku skupštinu, u namjeri da sruši bosanskohercegovačku republičku vlast. Kao što je poznato, predsjednik Izetbegović je tada izašao pred tu masu i pokušavao je uvjeriti u besmislenost i pogubnost zahtjeva za "ostavkama" vlasti. Nažalost, bio je izviždan. Ali, kako reko, narod je bio izmanipuliran i zaveden. Daleko ne-

Zgrada Skupštine grada tokom agresije. U njenom podrumu su se nalazile prostorije Centra veze

časniju ulogu su imali svi oni “intelektualci” i javni radnici koji su tada istupali kao neformalne vođe, oni koji su osnivali ne-kakve pučističke “svenarodne skupštine” i raznorazne “komitete”, a posebno oni koji su stajali iza organizacije tih demonstracija.

Iako to nerado pišem, mislim da je danas ipak došlo vrijeme da se o tome otvoreno govori. Sva ta dešavanja je pokrenula najjača opoziciona partija – Socijalistička demokratska partija (SDP), koja je organizovala okupljanja, obezbijedila autobuse i drugi prijevoz za učešće na demonstracijama za stanovništvo iz drugih gradova i općina itd. Dio rukovodnih ljudi u njoj je nesumnjivo primao naloge iz Beograda. Treba se podsjetiti da je SDP još 3. aprila izdao javni proglas narodu da *“u svim mjestima i gdje god to možemo, oborimo opštinske vlade i druge raznorazne institucije i umjesto njih izaberemo*

privremene, svenarodne organe vlasti”.¹⁶ Nažalost, zaslijepljeni mržnjom prema SDA i puni jeda zbog ranijeg gubitka vlasti, vodeći ljudi SDP-a nisu mogli ili nisu htjeli da naprave razliku između SDA na čelu sa Alijom Izetbegovićem na jednoj, te SDS-a na čelu s Karadžićem na drugoj strani. Za njih su to sve bili “nacionalisti” kojima je trebalo oteti vlast, pa makar tipično miloševićevskom metodom “doğadanja naroda”.

Uostalom, imati vlast tih dana nije značilo ništa drugo do preuzeti odgovornost pred najtežim iskušenjem u kojem se ova zemlja našla u njenoj novijoj historiji: organizirati njenu odbranu i spasiti je od nestanka. Vodeći ljudi SDP-a su, nažalost, tih dana upravo pokazali da su bili potpuno nesvjesni situacije u kojoj su se i Sara-

¹⁶ Proglas objavljen u dnevnom listu “Oslobodjenje” 4. aprila 1992. (god. XLIX, br. 15730), na str. 4. Prenijeli su ga i neki drugi dnevni listovi koji su tada izlazili na području bivše Jugoslavije.

jevo i Bosna i Hercegovina nalazili, dopustivši da budu izmanipulirani od strane Miloševićevog obavještajno-bezbjednog vrha. Da im je rušenje vlasti uspjelo, iste one vlasti koja je do tada jedina mogla okupiti i organizirati snage odbrane – danas ne bi bilo ni Bosne i Hercegovine. Za neke od njih otriježnjenje je možda došlo onda kada su teroristi SDS-a otvorili snajpersku vatru po okupljenoj masi i kada se jasno vidjelo da velikosrpski agresor ne pravi nikakvu razliku između “nacionalista” i sljedbenika drugih stranaka. Pokazalo se to, doduše, i prethodnih dana, u Bijeljini, Zvorniku i drugim mjestima, ali mnogi to nisu ni željeli, ni htjeli da vide.¹⁷

Mnogi simpatizeri, članovi, pa i lokalni funkcioneri SDP-a i drugih opozicionih stranaka u narednom periodu su se širom Bosne i Hercegovine uključivali u njenu odbranu, pokazujući vlastitu patriotsku svijest. Ipak, snaga naše odbrane bi sigurno bila veća da je SDP od početka djelovao u tom pravcu, kao organizovana politička snaga. Međutim, vodeći ljudi ove partije su, nakon neuspjelog puča 5. i 6. aprila, proglasili “zamrzavanje” stranačkog djelovanja. Tek kasnije, SDP se ponovo aktivirao (promijenivši ujedno i ime u Socijaldemokratsku partiju). Kao što je poznato, predsjednik Izetbegović

nikada nije postavio pitanje ponašanja vodstva te stranke u presudnim aprilskim danima, nego je, naprotiv, ostavio prostor za njihovo uključjenje u svebosanski patriotski front branilaca Bosne i Hercegovine. Članovi SDP-a su u međuvremenu imenovani u Predsjedništvo i Vladu R BiH, a redovno su uključivani i u sastave delegacija koje su učestvovala na pregovorima sa međunarodnom zajednicom i agresorskom stranom. I iz toga se vidi politička širina Alije Izetbegovića, koji je stalno isticao (i tokom rata, i nakon rata) da su za njega postojale samo dvije istinske stranke: oni koji se bore za Bosnu i Hercegovinu i oni koji su protiv Bosne i Hercegovine.

Zadržao bih se još samo na toj priči o “nacionalistima”, u želji da pokažem koliko je svaki pokušaj izjednačavanja Alije Izetbegovića (i SDA uopće) sa nacionalističkim snagama koje su se okrenule protiv Bosne i Hercegovine, ne samo neutemeljen, nego i uvredljiv. Alija Izetbegović je uvijek i u svakoj prilici isticao ideju Bosne i Hercegovine, kao nedjeljive multietničke države. Još na osnivačkoj skupštini SDA, održanoj 26. maja 1990. godine, između ostalog je kazao: *“Postoje oni koji govore da je Bosna srpska, kao i oni koji tvrde da je Bosna hrvatska. Ali ima i onih i onih – zašto to ne reći – koji sa jednakom agresivnošću tvrde da je Bosna samo muslimanska. Sa jednakom odlučnošću mi odbacujemo sve tri ove tvrdnje. Muslimansko svojatanje Bosne, s obzirom na realnu situaciju, jednako prijeti njenoj dezintegraciji i haosu, kao srpsko i hrvatsko svojatanje. Ostaje nam, dakle, ono da je Bosna i muslimanska i srpska i hrvatska.”*¹⁸ Ističući tu ZAVNOBiH-ovsku formulu, Alija Izetbegović je nagovijestio svoju po-

17 Slična “događanja naroda” su 6. aprila održana i u Tuzli, gdje su pred više desetina hiljada građana govorili tuzlanski općinski čelnici i predsjednici opozicionih stranaka (Selim Bešlić, Zvonimir Oroš, Zlatko Dukić i dr.). Kako je javio dopisnik “Oslobođenja”, glavne poruke su bile “podrška narodu u Sarajevu, osuda ubica, fašista, zločinaca i kako još sve nisu nazivali protagoniste građanskog rata. Zahtijevao se odgovor – ko i zašto bombarduje Sarajevo? Tražena je zabrana rada nacionalno-terorističkih stranaka, prelazna vlada spasa i prijevremeni izbori. Poručeno je – ako prelazna vlada nema gdje raditi, vrata Tuzle su joj otvorena. Okupljeni narod je često skandirao – ubice, fašisti, majmun...” (Oslobođenje, god. XLIX, br. 15733, 7. april 1992.).

18 Govor Alije Izetbegovića na Osnivačkoj skupštini SDA, održanoj 26.05.1990.godine u Sarajevu – uvodna riječ, nalazi se u privatnoj arhivi.

litiku multietničnosti, od koje nikada nije odstupio. Više puta sam, u toku narednih desetak godina, sa njim o tome razgovarao, mogu potvrditi da je do kraja života zadržao isto mišljenje—da u očuvanju Bosne i Hercegovine multietničnost ima prvorazredan značaj.

Izetbegović je princip multietičnosti nastojao sprovesti i u rukovodnim kadrovima, a posebno u rukovodstvu TO BiH, odnosno Armije R BiH, kao i Ministarstva odbrane, koji su bili i garant opstanka države Bosne i Hercegovine. U to sam se i lično uvjerio odmah na početku agresije, kada sam pozvan da zajedno sa Hasanom Efendićem, komandanom Štaba TO grada Sarajeva, dođem u Predsjedništvo na razgovor u vezi sa formiranjem i imenovanjem komandanta Štaba TO R BiH.¹⁹ Predsjednik Izetbegović je tada naredio da se u komandne strukture Republičkog štaba TO BiH imenuju i oficiri srpske i hrvatske nacionalnosti. Bio je to za nas bio dosta velik problem, pošto početkom agresije na R BiH nije bilo dovoljno takvog kadra (nismo znali koji su oficiri ostali lojalni i kojima se moglo vjerovati itd.). General Rifat Bilajac nas je obavijestio da bolje poznaje dvojicu kolega iz Republičkog štaba—pukovnika Stjepana Šibera i pukovnika Jovana Divjaka, te predložio da se sa njima obavi razgovor. Nazvao je prvo pukovnika Šibera i objasnio mu naredbu Predsjednika. Pukovnik Šiber je pitao: “Je li to Alija traži? Je li to

njegov prijedlog?!” Čim mu je general Bilajac odgovorio potvrdno, pukovnik Šiber je odmah prihvatio ponudu. Nakon toga su telefonom kontaktirali i pukovnika Divjaka. Obojica su poslije izvjesnog vremena potpisali lojalnost Republici Bosni i Hercegovini, a potom imenovani na odgovorne dužnosti u našoj Armiji. Po nalogu predsjednika Izetbegovića, tih je dana i ministar odbrane RBiH Jerko Doko potpisao akt kojim se od Ministarstva odbrane na svim nivoima traži “balans” rukovodnih kadrova prema nacionalnoj strukturi u općinama, gradu Sarajevu itd.

“Dan D” za Sarajevo, ali i za cijelu Bosnu i Hercegovinu, bio je 2. maj 1992. godine. Tog dana agresor je otpočeo sa strahovitim granatiranjem grada, a istovremeno je izveo i koordinirani napad oklopno-motorizovanih i pješadijskih jedinica (zloglasnih Niških specijalaca) na zgradu Predsjedništva. Prije početka napada, Gradski centar za obavješćavanje dobio je podatke o kretanju motorizovanih jedinica JNA iz više pravaca, pa smo obavijestili mjesne zajednice i pozvali naše slobodne jedinice i pojedince da dođu braniti Predsjedništvo. Prvi put iza Drugog svjetskog rata je sirenama oglašena opća opasnost. Grupe naših boraca su dolazile sa više strana, zauzimajući položaje u blizini Predsjedništva i Skupštine grada. Tog 2. maja, sarajevski branioци su uspjeli zaustaviti napad elitnih jedinica JNA, nanijevši neprijatelju teške gubitke.²⁰ Herojstvo Sarajlija u toj bici zaista nije imalo granica, ali pored herojstva, iskazana je i humanost kakva se ne pamti. Dok

19 O tome Hasan Efendić piše: “...8. aprila 1992. godine, po neposrednom pozivu gospodina Halilbegovića, javio sam se gospodinu Izetbegoviću gdje sam naimenovan za komandanta TO RBiH. Odmah smo pristupili diferencijaciji ljudstva i formiranju RŠTO na novim osnovama i ljudstvom koje se opredijelilo za odbranu RBiH...” (pismo Hasana Efendića pod naslovom “Zahtjev za rješenje statusa”, upućeno 08. 06. 1994. godine predsjedniku Predsjedništva RBiH i na nekoliko drugih adresa, u autorovoj privatnoj arhivi).

20 O ovome sam opširnije pisao u knjizi “Diverzija u Glavnoj pošti u Sarajevu i telekomunikacijska deblokada Bosne i Hercegovine” (Sarajevo, Vijeće kongresa bošnjačkih intelektualaca, 2010., str. 14-24), a Avdo Huseinović je o tim događajima snimio dugometražni dokumentarni film “Bosna ili smrt” (produkcija Haber, 2011.).

je kolona vojnih vozila na raskrsnici, nedaleko od Predsjedništva gorjela, a srpski snajperisti pucali sa okolnih visokih zgrada i dok je artiljerija tukla po gradu, naši su borci izvlačili ranjene vojnike JNA. Sa više artiljerijskih pogodaka vidno su oštećene zgrade Predsjedništva i Skupštine grada, a jedna pancirna granata, ispaljena iz tenka ispred Skenderije, pogodila je i probila zid moje kancelarije.

Borbe tog dana nisu bile ni utihnule, kada smo primili vijest da je na Sarajevskom aerodromu uhapšen Alija Izetbegović, legalni i legitimni predsjednik Predsjedništva jedne međunarodno priznate države, Republike Bosne i Hercegovine, koji se vraćao sa pregovora u Lisabonu. Predsjednik je uhapšen u 19.00 sati, a mi smo za to hapšenje saznali u 20.23, zahvaljujući snalažljivosti urednika Dnevnika, Senada Hadžifeževića. Svim građanima je poznato šta se dalje dešavalo i svi su tome mogli svjedočiti putem TV ekrana. Ne znam da li se ikada u savremenoj historiji i desilo nešto tako slično. Sutradan je, na sreću, Predsjednik razmijenjen, ali te noći mnogi od nas nisu oka sklopili. Mislio sam čitavo vrijeme – postignuta je velika vojna pobjeda, ali sam se sa zebnjom pitao šta će biti sada, kada je Alija Izetbegović u agresorskim rukama?²¹

U toj nesanoj noći, sa 2. na 3. maj, čitao sam pristigle izvještaje o stradanju gradske infrastrukture: upravne i društvene zgrade, robne kuće i tržni centri, džamije

i crkve, stambene zgrade, škole i bolnice... Najveća šteta za Sarajevo i čitavu Bosnu i Hercegovinu bila je diverzija u Glavnoj pošti, koja je tog dana u potpunosti uništena. Bio je to još jedan smišljen čin u pokušaju agresorske telekomunikacijske blokade naše zemlje.

Ovom prilikom želim samo da spomenem jednu stvar: naime, kada nam je prekinuta direktna telefonska veza sa Zagrebom (u kojem je tada djelovao Krizni štab za pomoć Bosni i Hercegovini i odvijale se mnoge aktivnosti od interesa za Bosnu i Hercegovinu), uspostavili smo "bypass" vezu Sarajevo – Basel (Pratteln) – Zagreb, jer su međunarodne linije još funkcionirale. Tako smo formirali dva "centra" za prijem i slanje informacija i dokumenata, telefonom i faksom. U Baselu, odnosno Prattelnu kod Basela tim "centrom" je rukovodio moj rođak Halil Halilbegović i njegova supruga Verena, dok je drugim "centrom" u Sarajevu (u Gradskom sekretarijatu za narodnu odbranu, odnosno Centru za obavješćavanje i vezu) rukovodio Gračanlija Tarik Rešidbegović (koji se u vrijeme izbijanja agresije zatekao u Sarajevu kao poslanik republičke Skupštine). Na taj način, sve informacije, službena korespondencija i dokumenti iz Zagreba su upućivani u Basel, a odatle prosljeđivani u Sarajevo i obratno, gdje su informacije i dokumenti sortirani i dalje dostavljani na naslovljene adrese. Većina poslanih informacija ili faksiranih dokumenata su bili od posebnog značaja za Bosnu i Hercegovinu (poput dopisa i informacija iz stranih ambasada i konzulata, Kriznog štaba iz Zagreba, naših funkcionera i činovnika koji su se zatekli u Zagrebu i sl.). Neke od njih sam i lično prenosio i saopćavao predsjedniku Izetbegoviću.²²

Preko ove veze su tekle i sve zapovijedi i preporuke u vezi sa formiranjem 7. krajiške brigade, postavljanjem komandanta Čuskića, sve do

21 Dok smo mi u Bosni i Hercegovini sa zebnjom pratili te događaje i strahovali za sudbinu našeg Predsjednika, Srbija se veselila. U prethodno spomenutoj knjizi sam zabilježio izjavu Nedžada Brkića iz Piskavice kod Gračanice, koji se tada zatekao kao regrut JNA u Petrinji. On kaže da je ta vijest na Televiziji Srbije emitovana s oduševljenjem: "Odmah je puštena pjesma 'Nema te više Alija', i nije dugo skidana s programa. Vojnici srpske nacionalnosti su urlicali od sreće, a meni su suze same navirale na oči." (str. 24).

U noći između 28. i 29. maja 1992. godine srpski zlikovci su sa okupiranih teritorija iskaljivali sav svoj bijes i mržnju prema Sarajevu, udarajući iz svih artiljerijskih oruđa i oružja. Granate su razarale srce Sarajeva, njegovu historijsku gradsku jezgru. Ne znam koliko ih je tada palo na zgradu Predsjedništva i Skupštinu grada. Geleri su pljuštali po fasadama i runili ih, kao da su od kartona. Smrt je vrebala sa svih strana, a zgrade su nestajale u plamenu. Zvuci sirena hitne pomoći su se mijesili sa zvucima sirena vatrogasnih kola i gubili se u tutnjavi granata. Ta noć je ostala upamćena kao "noć 40 velikih požara". U izvještaju CSB-a Sarajevo, upućenom Gradskom sekretarijatu za odbranu, između ostalog, o tome se navodi: *"Uz višecijevne bacače raketa, djelovali su minobacači, haubice, 'maljutke' i tenkovi. Srušena munara i krov džamije Magribija, oštećena i zapaljena zgrada Vrhovnog suda, Dom mladih Skenderija. Pogođena Gradska (bivša vojna) bolnica, Štab UNPROFOR-a, Katedrala, Higijenski zavod, 'Feroelektro', 'Oslobođenje', stambeni blokovi ulica: Danijela Ozme, Kralja Tomislava, Kate Govo-rušić, Đure Đakovića, Skerlićeva, Hasana Kikića, te naselja: Vojničko polje, Mojnilo, Dobrinja, Butmir, Pofalići, Koševsko brdo, Bistrik... Zapaljeno je 11 stanova na Vojničkom polju"*.

Istog dana snimljen je razgovor između ratnog zločinca, generala Ratka Mla-

dića i njegovih oficira oko Sarajeva, zapovjednika artiljerijskih jedinica koje su tukle grad, koji je kasnije emitovan na radiju, televiziji i u brojnim dokumentarnim filmovima i reportažama. Svima je poznat Mladićev razgovor sa pukovnicima Mirkom Vukašinovićem i Veljkom Stojanovićem, u kojem je naredio granatiranje Sarajeva, posebno Baščaršije, kao i "Velišića", gdje "nema srpskog življa mnogo". Putem radio-veze Mladić je više puta ponovio naređenje da se tuče po Predsjedništvu i Skupštini grada: *"Udrite direktno po Bosanskoj skupštini i Predsjedništvu. To je moje naređenje, uništite ih. Zdravo!"* – *"...Udri odmah po Skupštini, Baščaršiji i po Predsjedništvu sa obje strane!"* – *"...još jednom udrite po Predsjedništvu. (...) Koristite samo kalibar 155 i rakete."*

Malo je poznato da se tog dana, odnosno te večeri zbilo i pokušaj ubistva predsjednika Izetbegovića, u vrijeme njegove posjete Gradskom sekretarijatu za narodnu odbranu, odnosno Centru za obavještanje.

Toga dana, kao i prethodnih, u Sekretarijatu smo imali mnogo posla. Na teritoriji u našoj nadležnosti u toku je bila opća mobilizacija, pokrenuta 21. maja. Sjećam se tih trenutaka, a zapisao sam dosta toga i u svoj ratni dnevnik. Razgovaram sa dr. Safetom Čibom, koji gotovo i ne izlazi iz operacione sale; bolnice su prepune ranjenika, ne mogu se primiti ni najhitniji slučajevi, čeka se na red za operaciju. Nema struje, vode, nedostaju lijekovi, a hrana je oskudna i nekalorična. U međuvremenu, dolazi Safet Isović, direktno sa položaja, jer mu je kuća blizu linije – brine se za oružje boraca, nešto mu je oružja obećao dati Alija Delimustafić pa je zadovoljan; priča mi za svog sina Benjamina, koji je na položaju, brine se za njega, jer je u borbi isuviše slobodan. Profesorica Šahzi-ja Dreca je došla ranije, sjedi i čeka kod

naredbe za njen pokret iz kasarne Klane, u Rijeci. Inače, prvobitno je ta brigada, formirana od ljudi iz Bosanske Krajine koji su se na razne načine zatekli izvan Bosne i Hercegovine, a željeli su da se vrate i bore za njenu slobodu, trebala je da bude prebačena preko Zagreba, Orašja, Gradačca i sjeveroistočne Bosne. No, zagrebački muftija Šefko ef. Omerbašić je prosljedio informaciju da se upravo prema napad agresorskih oklopnih i pješačkih jedinica na Gradačac, pa je određen drugi pravac kretanja, preko Hercegovine do srednje Bosne.

sekretarice Suade, a onda ulazi u moju kancelariju i informiše me da je obezbijedila smještaj za štab TO Općine Centar i prištabske jedinice u zgradi Građevinskog fakulteta. Komandant Zajko poručuje da je primio uniforme i da mu nedostaje još čizama, a u kancelariju tog dana navraćaju još i Fajid Hećo, prvi komandant vojnog dijela Regionalnog štaba PL BiH, dr. Alija Mulaomerović, direktor Hitne pomoći, Enes Čengić, predsjednik Izvršnog odbora Općine Centar i dr. Tog dana je, dakle, bilo dosta živo u Sekretarijatu.

... A onda, u hodniku Sekretarijata, primijetih da dolazi i Alija Izetbegović sa pratnjom. Prišao sam mu i zaželio dobrodošlicu, negdje na sredini hodnika. Znao sam da je tu opasno, morali smo se brzo sklanjati.

Trgnuli smo se na jaku detonaciju granate, za nekoliko trenutaka novi tresak i podrhtavanje zgrade. U tom trenutku u jednoj od kancelarija ugledah Nenada Š., jednu sumnjivu osobu. Odmah pomislih – šta će on tu, pitao sam ga kome je došao i zašto. Nije odgovorio, nego je istrčao iz kancelarije, bježeći prema vratima koja izlaze u dvorište.

Ja istog trenu potrčao sam za njim. Na samom izlazu u dvorište, eksplodirala je nova granata i u istom momentu na nas se srušio dio krova. Uhvatio sam se za glavu i mahinalno prešao rukom preko lica; nisam povrijeđen, srećom, ali dok sam se snašao, Nenada Š. sam izgubio iz vida: nestao je kao da je u zemlju propao...

Pretražio sam nekoliko kancelarija, ali ga nisam našao. Moja sumnja se pokazala opravdanom... Kasnije ću doznati da je Fahrudin Karić, pomoćnik sekretara za odbranu – trenutak prije tog tipa zatekao u kancelariji sa telefonskom slušalicom u ruci, kako nekome tihim glasom govori: *"Babo je ovdje i vjerovatno će sići u prostorije centra veze"*, a kada ga je primijetio,

naglo je prekinuo razgovor, što se i Fahrudinu odmah učinilo sumnjivim.²³ U tom trenutku, predsjednik Izetbegović je stajao na hodniku.

Pošto mi je Nenad Š. umakao, ja sam se ponovo vratio u hodnik. Predsjednik je i dalje stajao na istom mjestu, a njegovi pratioci su bili uznemireni. Predložio sam da se sklonimo u Gradski centar za vezu i obavještanje, koji se nalazio ispod zgrade, a jednim dijelom ispod zemlje, tako da je mogao poslužiti i kao sklonište. Da ne bismo izlazili napolje i izlagali se opasnosti, krenuli smo zaobilaznim putem: spustili smo se u podrum, a onda mračnim hodnicima došli u Centar kroz rezervna vrata. Bilo je to negdje između 21.00 i 22.00 sata – već se bilo dobro smračilo.

Kako smo ušli u prostorije Centra, zavladała je tišina – svi su bili iznenađeni, ali i obradovani dolaskom Predsjednika. Našli smo se u glavnoj prostoriji Centra, osrednje veličine, djelomično pod zemljom, nešto zaštićenijoj od granata. U sredini prostorije je bio veći pult sa telefonima i radio-uređajima, do njega se nalazio sto sa radio-stanicom, faksom i rezervnim telefonima, a u uglu je bio kauč, dosta komotan, tako da je služio i za spavanje. Uz radio stanicu se nalazio Tarek Rešidbegović, uz telefone Nenad Neno Tufekčić, kapetan Alija Vilić je pratio letove neprijateljskih aviona i helikoptera, Ilijaz Omerović je pripremao izvještaj o dejstvu agresorske avijacije. Tu se zatekao i Muhamed Smajilbegović, potpredsjednik Izvršnog odbora SO Centar Sarajevo (tog dana je bio dežurni, pa je svratio do Centra).

Škiljava sijalica razbijala je tamu i osvjetljavala prostoriju taman toliko koliko smo se mogli raspoznavati i raditi. Čuje se zvuk agregata, koji obezbjeđuje

²³ Fahrudin Karić je sačinio i pismenu izjavu o tome, koja se nalazi u mojoj privatnoj arhivi.

Predsjednik Izetbegović pri izlasku iz Careve džamije, sa dodjele menšure reisu-l-ulemi dr. Mustafa ef. Ceriću (5. VIII. 1996.). Potpisnici menšure su bili: mr. Hilmo Neimarlija, predsjednik Sabora Islamske zajednice, dr. Omer Nakičević, dekan Fakulteta islamskih nauka, hafiz Ismet ef. Spahić, naibu-reis, Muhammed Salkić, generalni sekretar Rijaseta, te Nihad Halilbegović, član Sabora Islamske zajednice

potrebne kilovate struje za rad Centra. Predsjednik je prošetao nekoliko puta od vrata do pulta, a onda sjeo na kauč. U tom trenutku, strahovit tresak... Rezervna vrata nestaju u komadićima, prašina i ostaci izgorjelog eksploziva su nas počeli gušiti.

Detonacija je bila toliko jaka da je neke od prisutnih odbacila na suprotnu stranu. Jedan od njih je tako bačen kroz zrak, da se našao u naručju jednog od pratilaca Predsjednika – uprkos šoku, strahu i napetosti, ta je scena bila komična: pošto se nije mogao odmah snaći, on je ostao tako u naručju pratioca dok ga ovaj nije spustio na zemlju. Predsjednik je, međutim, i dalje mirno sjedio, kao da se ništa nije desilo.

Nisu se uočavali strah niti uznemirenost na njegovom licu. Pitao sam ga je li moguće da se nije uplašio, a on odgovori: "Ne postoji normalan čovjek koji se u

ovakvim slučajevima ne bi uplašio, ali se to različito manifestuje kod ljudi".

Dok su moje kolege čistile Centar i oslobađale prolaz, Predsjednik je bio za telefonom. Zvao svoj stan i raspitivao se za unuke, interesovali su ga podaci o nastradalim i štetama od granatiranja. Osjećala se njegova briga za građane Sarajeva i Bosne i Hercegovine. Neno nam je napravio čaj, a iza ponoći se i granatiranje utišalo. Niko nije ni pomišljao da spava. Negdje pred zoru Predsjednika i njegovu pratnju smo ispratili do izlaznih vrata Skupštine grada. Kroz otvor na kojem su nekada bila vrata, zavirio sam u drugu prostoriju, potpuno razrušenu. Preda mnom se u glavnom zidu ukazala ogromna rupa, koja je "gledala" pravo na brda iznad Skenderije; svuda okolo su se vidjele pokidane žice, a semafor na raskrsnici kod Skenderije je i dalje radio. Pomislih: dobro smo prošli.

Članovi prvog Štaba Patriotske lige na počasnoj straži rahmetli Aliji Izetbegoviću, predsjedniku Predsjedništva RBiH i Ocu Patriotske lige (22. X. 2003.). Slijeva: Safet Čibo, Suad Berbić i Senaid Memić, s desna: Nihad Halilbegović, Mehmed Skaka i Faris Fočo.

Kasnije će se pokazati da je ulaz u Centar pogodila navodena protivoklopna raketa "Maljutka", što je dodatno potvrdilo sumnje da je Nenad Š. dojavio lokaciju predsjednika Izetbegovića i da je u pitanju bio pokušaj atentata.

Ratna 1993. godina je bila vjerovatno najteže vrijeme u kojem se bošnjački narod ikada nalazio. S jedne strane, izloženi velikosrpskoj agresiji i genocidu, suočeni s embargom na uvoz oružja, koji je bio direktno uperen protiv faktički golorukih pripadnika snaga odbrane Bosne i Hercegovine, te 1993. godine u agresiju se uključila i hrvatska strana, pa su se slobodne teritorije naše zemlje našle u potpunom okruženju i blokadi. Da stvar bude gora, došlo je i do izdaje Fikreta Abdića. Za mnoge je ljude tadašnja situacija izgledala beznadežna, a nada u opstanak Bosne

i Hercegovine, pa i samih Bošnjaka – sve varljivija. Za mnoge ljude, ali ne i za Aliju Izetbegovića. O tome isto tako mogu lično svjedočiti.

Sticajem okolnosti, bio sam jedan od osnivača Vijeća kongresa bošnjačkih intelektualaca (VKBI), organizacije, odnosno institucije koja je okupila naše najumnije ljude. Član tog udruženja bio je i Alija Izetbegović. U tim najtežim mjesecima za BiH, od te organizacije očekivalo se (čak vršio i pritisak) da se donese i napiše nacionalni program Bošnjaka. Neposredno prije Bošnjačkog sabora 1993. godine, VKBI je odredilo jednu delegaciju, sa zadatkom da posjeti predsjednika Izetbegovića i čuju njegovo mišljenje o tom pitanju. Na čelu delegacije bili su prof. dr. Atif Purivatra i Alija Isaković. Bio sam član te delegacije i živo se sjećam te naše posjete Predsjedniku. Kada smo mu, nakon kra-

ćeg obrazloženja, rekli da naš narod traži nacionalni program, dobili smo neočekivano jednostavan odgovor: *“U ovom momentu, kada je napadnuta Bosna i Hercegovina, naš nacionalni program je odbrana Bosne i Hercegovine i očuvanje njenih granica, odnosno njene cjelovitosti – i ništa više”*.

Te iste, 1993. godine, Armija Republike Bosne i Hercegovine je oslobodila Vareš, strateški važno mjesto na ratnoj cestovnoj komunikaciji, koju su do tada držali ekstremisti Hrvatskog vijeća obrane (HVO). Bio sam lično prisutan, u kabinetu predsjednika Izetbegovića, kada je primio poziv generala Rasima Delića, koji ga je izvijestio da su jedinice Armije pred Varešom. U kabinetu su se u tom trenutku nalazili i generali Kemo Karišik, Sulejman Vranj i Rifat Bilajac. Na te dobre vijesti “sa Vareša” Predsjednikovo lice se najprije razvedrilo, a onda odjednom jako uozbiljilo dok je Deliću davao sljedeće upute: *“Pri ulasku u Vareš spriječite svako nedjelo. Nemojte ubijati civile, djecu, žene i starce. Humano postupajte sa zarobljenicima, Nemojte rušiti ni paliti i dobro pazite na bolnice i škole...”* U ovom kontekstu treba podsjetiti da je prije toga u vareškom kraju HVO izvršio strahovite zločine, poput masakra u selu Stupni Do (23. oktobra), gdje je zvjerski ubijeno 37 bošnjačkih civila (sedamnaest žena, petero djece i sedam staraca), a jedanaestero njih su živi spaljeni. Desetak dana kasnije Armija BiH je u Vareš ušla dostojanstveno, da nije bilo nikakvih ispada prema civilima, baš onako kako je zahtijevao Predsjednik Izetbegović.

Poslije potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma, borba predsjednika Izetbegovića za Bosnu i Hercegovinu je nastavljena političkim sredstvima. Krenulo se ponovo i sa izborima. Alija Izetbegović

vić je tada, u predizbornim vremenima i aktivnostima, nastupao i kao lider stranke, ali je državu i ideju Bosne i Hercegovine uvijek isticao na prvo mjesto. U sjećanju mi je posebno ostao centralni predizborni skup Koalicije za cjelovitu i demokratsku Bosnu i Hercegovinu u Sarajevu, 10. septembra 1998. godine. Kao predsjednik Izbornog štaba Koalicije u Sarajevu, bio sam jedan od organizatora tog skupa, održanog u Novom gradu, u samom naselju. Programom skupa nije bilo predviđeno obraćanje Alije Izetbegovića, ali je sam skup izgledao fantastično–nepregledne mase naroda su uzvikivale Predsjednikovo ime i nije bilo druge nego ga nazvati i zamoliti da se pojavi i obrati narodu. Rekli smo mu da narod traži njega i da treba obavezno doći–jer sve izgleda kao “sudnji dan”. Iako neplanirano, Predsjednik je došao je i obratio se kratkim govorom:

“Moj večerašnji govor su samo tri poruke. Molim vas da ih saslušate.

Naš cilj nisu stranke, nego Bosna i Hercegovina. Naš cilj nije bio SDA, ni ova koalicija, nego država i Bosna i Hercegovina. Stranke su samo sredstvo do tog cilja. Ali to sredstvo mora biti jako da bi se taj cilj postigao. Zato glasajte za Koaliciju za cjelovitu i demokratsku Bosnu i Hercegovinu. To je najbolji put da se taj cilj postigne. To je moja prva poruka.

Druga moja poruka je: nakon izbora za nas će postojati samo dvije stranke, za nas u Bosni i Hercegovini – ona koja je za Bosnu i Hercegovinu i ona koje je oko nje. Pozvat ćemo sve probosanske snage da se okupe oko jedne platforme – zajednički za cjelovitu i demokratsku državu. A u te dvije riječi, cjelovita i demokratska, sve je rečeno.

I treća poruka, ona nije upućena vama, nego onima koji iz bilo kojih razloga neće da glasaju za Koaliciju za cjelovitu i demokratsku Bosnu i Hercegovinu. Ima mnogo ljudi koji kažu da vole Bosnu, ali neće ili ne

Autor sa grupom Građanlija na mezaru rahmetli Predsjednika

*moгу da glasaju za ovu koaliciju. Pa neka im bude. Ali takve pozivam da svoj glas daju umjerenim političarima i umjerenim političkim strankama srpskog i hrvatskog predznaka, da ne dadnu svoj glas radikalima, srpskim i hrvatskim radikalima, nego umjerenim i razumnim ljudima. Na taj način, glasajući za razumne i umjerene ljude, a ima i takvih, najbolje ćete pomoći ideji Bosne.*²⁴

Sticajem okolnosti, u narednih pet godina se nisam aktivnije bavio političkim radom u Stranci. Zato sam se ne malo iznenadio kada sam u oktobru 2003. godine dobio poziv da se obavezno javim u

Predsjedništvo. Predsjednik Izetbegović je u to vrijeme bio u bolnici i svi smo sa zebnjom pratili izvještaje o njegovom zdravstvenom stanju. U razgovoru sa Sulejmanom Tihićem (u prisustvu Mirsada Čemana, tadašnjeg predsjednika Kadrovske komisije SDA) doznao sam da se predsjednik interesovao šta radim i jesam li negdje angažovan. Zato me je i pozvao na dogovor oko mog budućeg angažmana u Stranci...

Nedugo nakon tog mog razgovora sa Sulejmanom Tihićem, predsjednik Alija Izetbegović je preselio na drugi, Vječni svijet.

Alija Izetbegović je najznačajnija ličnost u savremenoj historiji Bosne i Hercegovine. Ponosan sam i sretan što sam bio njegov saradnik i savremenik.

²⁴ Obraćanje predsjednika Izetbegovića na ovom skupu je objavljeno i u knjizi: *Alija Izetbegović: govori, intervjui, izjave i pisma*, Sarajevo, DES, 1998., str. 204 – ali u neznatno drugačijoj i opširnijoj formi, vjerovatno prema pisanoj verziji koju je Predsjednik koncipirao pripremajući govor. Ja prenosim njegove riječi prema video-snimku obraćanja.

TERITORIJALNA ODBRANA 2120
S A R A J E V O
Pov.br. 06/1053-2
Sarajevo, 26.12.1991.

VOJNA TAJNA
POVJERLJIVO

Prikupljanje i predaja
naoružanja i municije u
magacine JNA, naredjenje.-

OpŠTO NOVO SARAJEVO

Na osnovu Naredjenja RŠTO SR BiH pov.br. 06/2-48-77 od 18.12.1991.godine,
a u cilju sigurnijeg smještaja i čuvanja naoružanja i municije Teritorijalne
odbrane kalibra preko 12,7 mm,

N A R E D J U J E M

Izvršiti izuzimanje od radnih organizacija i predaju kompletnog naoružanja
i municije kalibra preko 12,7 mm na dalje čuvanje JNA.

Štabovi će stupiti u kontakt sa 744 PoB pa razraditi plan izuzimanja,
organizaciju prevoženja i smještaja naoružanja i municije u magacine JNA.

Kod primopredaje naoružanja i municije obezbediti stalno prisustvo ruko-
vacca, PkP i k-ta OpŠTO.

Preuzimanje i transport je u nadležnosti JNA.

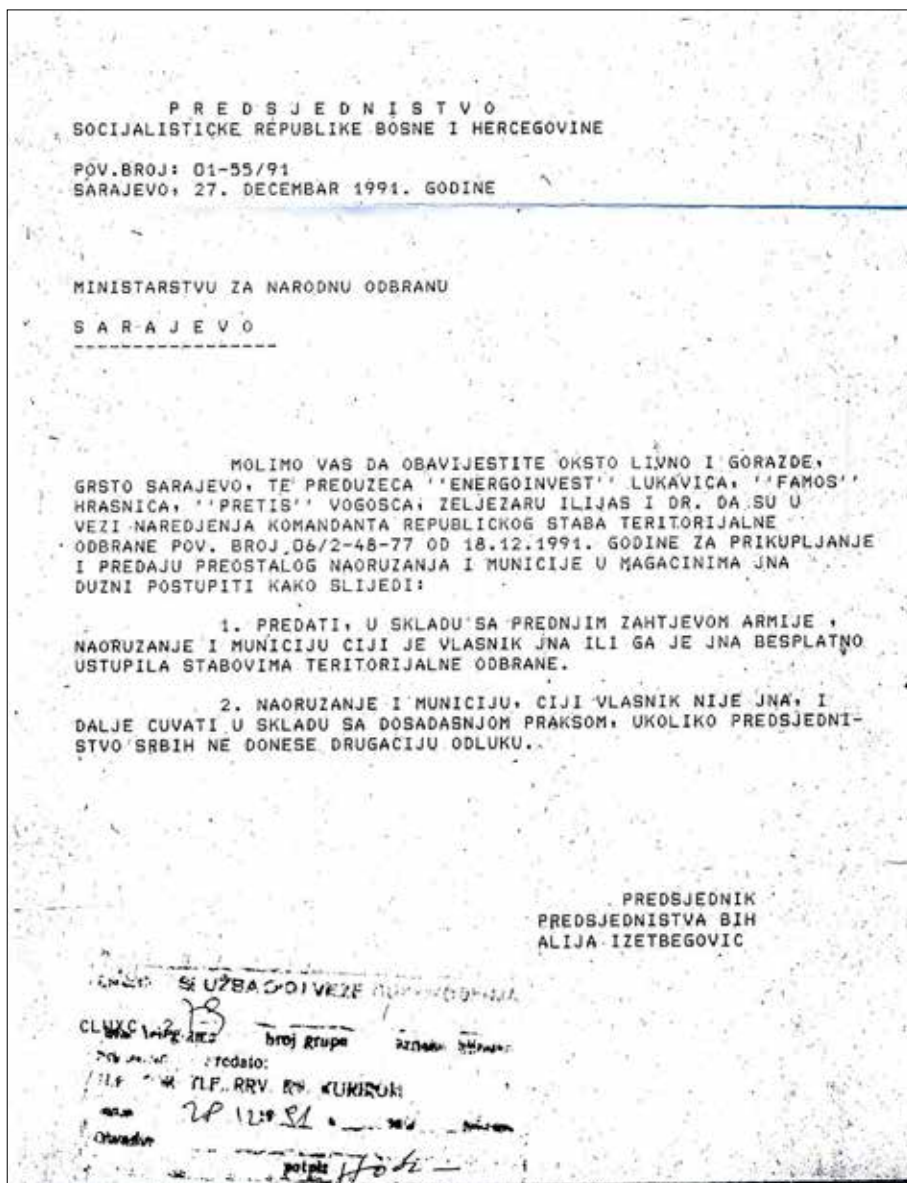
Sa izvršenjem zadatka otpočeti odmah a po izvršenom zadatku dostaviti
mi izvještaj po količini i asortimanu predatog naoružanja.

Za izvršenje ovog naredjenja odgovorni su mi komandanti OpŠTO.

Dostavljeno:
OpŠTO: Ilijaš, Ilidža,
Novo Sarajevo i
Vogošća.

Faksimil 1 - Naredenje komandanta TO Sarajeva Hasana Efendića o izuzimanju protivavionskog
naoružanja TO SRBiH i njegovoj predaji JNA od 26. 12. 1991., izdato na osnovu naredbe Republičkog
štaba TO SRBiH od 18. 12. 1990.

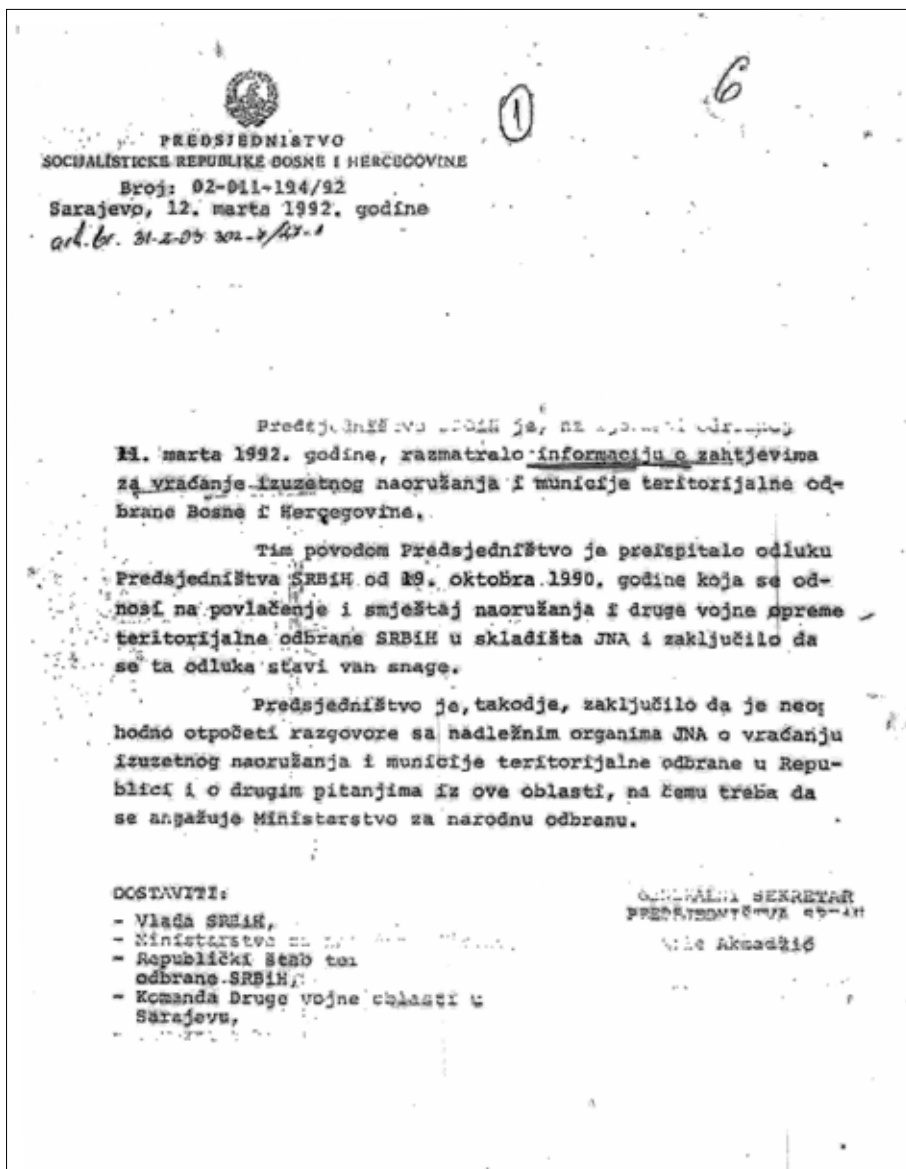
Faksimil 2 - Odluka predsjednika Predsjedništva BiH od 27. 12. 1990. kojim se posredstvom Ministarstva odbrane nalaže štabovima TO i preduzećima da ne predaju JNA oružje koje je vlasništvo TO SRBiH.

Faksimil 2/a - Popratni akt Ministarstva odbrane kojim se dostavlja prethodno navedena odluka

Faksimil 3 - članak iz "Oslobodenja" o obilježavanju 22. decembra, Dana JNA, 1991. godine u Sarajevu

Faksimil 4 - Odluka Predsjedništva SRBiH od 12. 02. 1992. kojom se van snage stavlja odluka posljednjeg komunističkog Predsjedništva SRBiH od 19. 10. 1990. o predaji naoružanja TO SRBiH "na čuvanje" u magacine JNA.